

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Економічний факультет

Кафедра фінансів

ДИПЛОМНА РОБОТА

ОР – бакалавр

на тему: **«Оцінка кредитного ризику банку в умовах військового стану»**

Виконала: студентка 4 курсу, групи ФБС(з)-41
спеціальності:

072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Дроздюк Ілона Михайлівна

Керівник: д.е.н., професор, завідувач кафедри
фінансів

Левандівський О.Т.

Рецензент: д.е.н., проф. кафедри обліку і
оподаткування

Сас Л.С.

Івано-Франківськ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	Ошибка! Закладка не определена.
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ КРЕДИТНИХ РИЗИКІВ БАНК	5
1.1. Економічна сутність кредитного ризику банку та їх класифікація	5
1.2. Нормативно-правове регулювання кредитних ризиків банків.	9
1.3. Методичні підходи аналізу ризику кредитних ризиків банку.	Ошибка! Закладка не определена.
Закладка не определена.	
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА КРЕДИТНОГО РИЗИКУ БАНКУ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	Ошибка! Закладка не определена.
2.1. Аналіз кредитних ризиків банківської системи України в умовах військового стану.	Ошибка! Закладка не определена.
2.2. Аналіз фінансової діяльності АТ «А-Банк» в умовах військового стану.....	Ошибка! Закладка не определена.
Ошибка! Закладка не определена.	
2.3. Аналіз кредитного портфелю банку АТ «А-Банк».	Ошибка! Закладка не определена.
Ошибка! Закладка не определена.	
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОЦІНКА КРЕДИТНОГО РИЗИКУ БАНКУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	Ошибка! Закладка не определена.
3.1. Вдосконалення підходів щодо мінімізації кредитних ризиків банку	Ошибка! Закладка не определена.
3.2. Формування резерву під кредитний портфель банку, як напрям зниження кредитного ризику	Ошибка! Закладка не определена.
ВИСНОВКИ.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	Ошибка! Закладка не определена.
Ошибка! Закладка не определена.	
ДОДАТКИ.....	59

ВСТУП

Стабільний розвиток банківської системи є запорукою ефективного функціонування економіки країни. Комерційні банки, у свою чергу, є найважливішою ланкою банківської системи, оскільки забезпечують перерозподіл грошей серед населення. Основним видом діяльності банку є надання кредитів. Тому серед численних ризиків, з якими щодня стикаються банківські установи, кредитний ризик є найважливішим.

Нестабільна ситуація в країні, непередбачувані економічні процеси, погіршення становища позичальників – усе це призвело до підвищення ризиковості діяльності банку, збільшення частки проблемних кредитів у портфелі, під які банк створює додаткові резерви, а також втрату прибутку. Крім того, слід зазначити, що кредитний ризик завжди присутній і його неможливо усунути, але можна мінімізувати.

З огляду на це можна зробити висновок, що кредитні ризики становлять серйозну небезпеку для будь-якого банку і їх постійна оцінка, прогнозування та мінімізація є важливим аспектом розвитку та стабільного функціонування кредитної організації, а також оптимізації структури її кредитного портфеля, що забезпечує актуальність обраної теми, визначеної для кваліфікаційної роботи.

Метою бакалаврської роботи є дослідження теоретико-методичних засад та напрямів удосконалення оцінка кредитного ризику банку в сучасних умовах.

Відповідно до поставленої мети були визначені наступні завдання:

- 1) дослідити економічну сутність кредитного ризику банку та їх класифікація;
- 2) розглянути нормативно-правове регулювання кредитних ризиків банків;
- 3) дослідити методичні підходи аналізу ризику кредитних ризиків банку;
- 4) провести аналіз кредитних ризиків банківської системи України в умовах військового стану;

5) здійснити аналіз фінансової діяльності АТ «А-Банк» в умовах військового стану;

6) провести аналіз кредитного портфелю банку АТ «А-Банк»;

7) запропонувати вдосконалення підходів щодо мінімізації кредитних ризиків банку;

8) розглянути формування резерву під кредитний портфель банку, як напрям зниження кредитного ризику.

Об'єкт дослідження є процес управління кредитними ризиками банківської установи.

Предмет дослідження є сукупність теоретико-методичних та науково-практичних аспектів оцінки кредитних ризиків банківських установ.

Методи дослідження. У роботі використовуються загальнонаукові методи дослідження, а саме: порівняння, вимірювання, аналізу і синтезу, абстрагування, узагальнення та інші.

Інформаційну базу роботи становлять нормативно-законодавчі акти України, наукові публікації вітчизняних вчених, матеріали наукових конференцій, дані НБУ, звітність АТ «А-Банк».

Бакалаврська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ КРЕДИТНИХ РИЗИКІВ БАНКУ

1.1. Економічна сутність кредитного ризику банку та їх класифікація

Банківська діяльність безпосередньо пов'язана із здійсненням кредитних операцій, які складають основну частину активної діяльності установи. Надання таких послуг передбачає прийняття на себе відповідних ризиків, які включають, зокрема, кредитний ризик.

Загалом, ризик – це ймовірність пошкодження або втрати, невдача, пов'язана з певним курсом дій, і просто настання небажаної події. Поняття за своєю природою є складним, багатоаспектним явищем, тому в наукових джерелах неможливо знайти єдине визначення.

Ось, наприклад, за В. Вітлінським, ризик – «це економічна категорія в діяльності суб'єктів господарювання, пов'язана з подоланням невизначеності, конфліктів в оцінках, управлінських ситуаціях і невідворотних рішеннях» [13]. Подібна думка висловлена в економічній енциклопедії під редакцією С.Мочерного: «Ризик є атрибутом прийняття рішень в ситуації невизначеності». Також зазначається, що невизначеність – це широкий термін, що означає двозначність і відсутність знань про результати та умови рішення» [44].

У фінансовій теорії під ризиком зазвичай розуміють можливість відхилення кінцевого результату від запланованого і пов'язують його з можливими фінансовими втратами. Ризик може виникнути внаслідок ділових, організаційних, технічних завдань або негативних впливів навколишнього середовища, таких як зміна ринкових умов або обставини непереборної сили.

Розглянувши різні погляди на визначення поняття «ризик», необхідно визначити сутність поняття «банківський ризик». У банківській справі ризик –

це ймовірність того, що прибутки зменшаться, банк втратить частину прибутку, зазнає збитків або що в результаті фінансових операцій виникнуть додаткові витрати [14]. Загалом, визначення терміну включає такі елементи, як: ймовірність виникнення несприятливої події, розмір збитків, які можуть виникнути, а також можливі наслідки для банку та його клієнтів

Аналіз наявних у літературних джерелах визначень поняття банківського ризику показує, що більшість із них подібні між собою, а відмінності полягають переважно в прийнятому підході до розуміння сутності ризику в цілому. При визначенні терміну зазвичай звертається увага на його фінансову природу, яка проявляється у вигляді можливих наслідків ризикової ситуації.

Л. Бондаренко у своєму дослідженні виділяє аж шість підходів до визначення поняття банківського ризику: «як ймовірність відхилення від очікуваного результату; майбутні втрати; ймовірність отримання як збитків, так і прибутків; невизначеність у прогнозуванні результату; ситуаційні особливості діяльності банку, що відображають невизначеність її результату; діяльність банку була пов'язана з подоланням невизначеності» [25].

У чинному нормативному законодавстві України прийнято більш широкий підхід до визначення поняття «банківський ризик», який не обмежується лише фінансовими аспектами. У таких правових актах під цим розуміють можливість зазнання збитків у разі виникнення несприятливих для банку обставин [16]. Банківські ризики включають різні види ризиків, представлені в таблиці. 1.1.

Види банківських ризиків

Види ризиків	Підвиди ризиків
Ризики зовнішнього середовища	Нормативно-правові ризики, ризики конкуренції, макроекономічні ризики, ризик країни
Ризики управління	Ризик зловживань, ризик неефективної організації діяльності, ризик неякісних управлінських рішень
Ризики організації банківських операцій	Технологічний ризик, операційний ризик, ризик впровадження нових фінансових інструментів, стратегічний ризик
Фінансові ризики	Процентний, кредитний, ліквідності, валютний

Джерело: [21]

Національний банк України в «Методичних вказівках щодо інспектування банків – системі оцінки ризиків» виділив дев'ять категорій ризиків, а саме: кредитний, ліквідності, зміни процентних ставок, ринковий, валютний, операційно-технологічний, репутаційний, правовий та стратегічний. Регулятор не вважає ці категорії взаємовиключними: Національний банк визнає, що «кожний продукт чи послуга може наражати банк на численні ризики, однак для спрощення аналізу рекомендується ідентифікувати та оцінювати їх окремо» [27].

Концепція ризику широко поширена в банківській практиці і нею не хетують, оскільки банки відіграють важливу фінансову роль в економічній системі як посередники між клієнтами та їхніми грошима. Щоб забезпечити ресурсну базу для своєї діяльності, банки повинні мати високий рівень надійності та довіри клієнтів. Крім того, банки піддаються впливу багатьох факторів, які можна передбачити з різним ступенем імовірності, тому вони повинні бути готові до ризиків. Це положення покладено в основу класифікації банківських ризиків, де традиційно за критерієм здатності банку контролювати фактори входу їх поділяють на зовнішні (системні) та внутрішні (індивідуальні) фактори.

Ризики банківської діяльності виникають внаслідок впливу внутрішніх (ендогенних) та зовнішніх (екзогенних) факторів. Особливістю зовнішніх факторів є те, що значна їх частина не контролюється банком. Ці ризики

включають ризики країни та ризики відсоткової ставки, внутрішні ризики включають ризики, пов'язані з характеристиками клієнтів, ризики банківських операцій, ризики, зумовлені природою банку тощо.

Мета банку – уникнути реалізації ризиків. Реалізовані ризики проявляються у виникненні збитків або додаткового збитку або у відсутності запланованих продажів відповідно до визначення нормативних документів. Варто додати, що ризики виникають із загроз [8].

За словами Бобиля В.В. [39] Розрізняють три групи ризиків: фінансові ризики, що виникають у процесі активної та пасивної діяльності банку; операційні ризики, пов'язані з організацією активно-пасивних операцій та станом корпоративного управління банку; функціональні ризики, що виникають внаслідок впливу факторів зовнішнього середовища. За твердженнями Крамаренка О.М. та Лаврентович Ю.І. ризики можна розділити на внутрішні та зовнішні ризики, далі внутрішні ризики поділяються на фінансові (депозити, ризик банкрутства, інвестиції) та функціональні (юридичні, впровадження нових банківських продуктів, втрата репутації), а зовнішні ризики вважаються насильством – основними. Як основні види банківського ризику Рада інвестиційних банків Америки виділяє кредитний, ринковий, операційний, юридичний ризик, ризик ліквідності та репутацію [20].

Порожній І.О. [22] пропонує класифікувати банківські ризики за такими критеріями, наведеними в табл. 1.2.

Класифікація банківських ризиків

Класифікація ризику	Види ризиків
За джерелом виникнення ризику	Систематичний та несистематичний ризик;
За видом	Процентний, валютний, ціновий, кредитний, інвестиційний, інноваційний, депозитний, інфляційний, податковий, криміногенний ризик;
Залежно від характеру об'єкта	Ризики окремої фінансової операції, різних видів фінансової діяльності та діяльності фінансової організації в цілому;
Залежно від використання фінансових інструментів	Індивідуальний та портфельний ризик;
Залежно від фінансових наслідків	Характеризуються втраченою вигодою, супроводжуються як понесенням економічних втрат, так і отриманням додаткових доходів
За характером прояву в часі	Постійні та періодичні види ризику
Залежно від рівня вірогідності реалізації	Низький, середній, високий та не визначений
Залежно від величини фінансових витрат	Допустимий, критичний та катастрофічний
За можливістю передбачення	Прогнозований та непрогнозований
За можливістю страхування	Що страхуються та ризики, які не можуть бути застраховані

Джерело: [6]

Відповідно до класифікації Національного банку України існує дев'ять основних категорій ризику: кредитний ризик, ризик ліквідності, процентний ризик, ринковий ризик, валютний ризик, операційно-технологічний ризик, репутаційний ризик, правовий ризик і стратегічний ризик [24].

Загалом, кредитний ризик – це ймовірність збитків або додаткових витрат або відсутність запланованого доходу внаслідок невиконання боржником або контрагентом зобов'язань, взятих за договором. Однак, якщо подивитися на роботи різних авторів і дослідників, то можна помітити, що вони описують це поняття дещо по-різному. Звичайно, деякі визначення повторюються, але інші характеризуються нестандартним підходом.

Більшість науковців визначають кредитний ризик як ризик несплати основної суми боргу та відсотків за кредитом відповідно до кредитного договору. Представниками цього підходу є також В.І. Грушко, О.І.

Пилипченко, Р.В. Пікус. Вони визначають це поняття наступним чином: «кредитний ризик можна визначити як невпевненість кредитора щодо спроможності та бажання боржника виконати свої зобов'язання згідно з умовами кредитної угоди» [32].

Також існує таке визначення кредитного ризику: ймовірність того, що позичальник не погасить основну суму боргу та проценти за користування кредитом у строки, визначені кредитним договором відповідно до Положення Національного банку України, коли видача кредиту [43].

Інший підхід до опису поняття має Р. Яворський. Він пояснює це ймовірністю кількісної та тимчасової зміни грошового потоку під час кредитної операції як з боку кредитора, так і з боку позичальника [34]. О.В. Пернарівський визначає «його як міру невизначеності щодо настання небажаних подій при виконанні фінансових угод, суть яких полягає в тому, що контрагент банку не може і водночас не зможе виконати взяті на себе зобов'язання за угодою, до вимагати повернення позикових коштів» [5].

Спираючись на зарубіжні джерела, існує таке визначення кредитних ризиків, як можливе зниження прибутковості банку або втрата частини власного капіталу через неспроможність позичальника погасити та обслуговувати отриманий кредит [26].

Крім того, існує підхід, який визначає наявність кредитного ризику в депозитних операціях. Цей ризик представляє концепцію того, що клієнт банку схожий на кредитора, коли він інвестує власні кошти в банк. Тому існує ризик, що банк не виконає повністю свої зобов'язання перед клієнтом в обумовлений термін.

Також існує таке визначення кредитного ризику: ймовірність того, що позичальник не погасить основну суму боргу та проценти за користування кредитом у строки, визначені кредитним договором відповідно до Положення Національного банку України, коли видача кредиту. [33]

Інший підхід до опису поняття має Р. Яворський. Він пояснює це ймовірністю кількісної та тимчасової зміни грошового потоку під час кредитної

операції як з боку кредитора, так і з боку позичальника.[4] О.В. Пернарівський визначає «його як міру невизначеності щодо настання небажаних подій при виконанні фінансових угод, суть яких полягає в тому, що контрагент банку не може і водночас не зможе виконати взяті на себе зобов'язання за угодою, до вимагати повернення позикових коштів» [25].

Спираючись на зарубіжні джерела, існує таке визначення кредитних ризиків, як можливе зниження прибутковості банку або втрата частини власного капіталу через неспроможність позичальника погасити та обслуговувати отриманий кредит [6].

Крім того, існує підхід, який визначає наявність кредитного ризику в депозитних операціях. Цей ризик представляє концепцію того, що клієнт банку схожий на кредитора, коли він інвестує власні кошти в банк. Тому існує ризик, що банк не виконає повністю свої зобов'язання перед клієнтом в обумовлений термін.

Підводячи підсумок, кредитний ризик призводить до того, що платежі по кредиту затримуються або взагалі не здійснюються, що може призвести до проблем в обігу грошей і, отже, до проблем з ліквідністю. А це, у свою чергу, може вплинути на розмір капіталу установи, її прибутковість та структуру активів і пасивів банку.

Кредитний ризик існує в усіх сферах діяльності, в яких результат виробничої діяльності чи надання послуг залежить від діяльності позичальника, контрагента чи емітента. Він виникає з моменту відкриття ризикової позиції (одноразовий контракт або кредитний портфель) і присутній на всіх етапах підтримки та закінчується, коли ризикова позиція закрита та повністю погашена.

Під кредитним ризиком розуміються кредитні операції, ефективність та умови виконання яких у майбутньому, що є предметом ризику, неможливо точно оцінити. Суб'єктом кредитного ризику є особа або команда, яка має відповідну компетенцію для управління цими кредитними операціями та прийняття відповідних управлінських рішень і зацікавлена в їх результатах.

Суть кредитного ризику полягає в тому, що банк видає позику з ризиком неповернення грошей. Якщо позичальник не може повернути кошти, банк зазнає фінансових збитків. Тому банки намагаються зменшити свій ризик, оцінюючи кредитний ризик позичальників, встановлюючи певні вимоги до кредитних заявок та керуючи кредитним портфелем. Рівень кредитного ризику визначається розміром фінансових втрат, які можуть виникнути в разі неповернення або несвоєчасного погашення позичальником основної суми боргу та несплати відсотків відповідно до умов кредиту [28] к правило, очікувані збитки від кредитних ризиків покриваються за рахунок створених резервів, а непередбачені - за рахунок власного капіталу організації.

Кредитні ризики можуть бути зумовлені як зовнішніми, так і внутрішніми факторами (табл. 1.3). Факторами зовнішнього середовища є правові норми, зміни ринкової ситуації, зовнішнього середовища та інші, а внутрішніми факторами є надмірна концентрація кредитного портфеля, спричинена помилковими діями працівників банку.

Крім того, діяльність позичальника також може становити джерело кредитного ризику, наприклад, через брак капіталу або неадекватну репутацію.

Класифікація кредитного ризику за джерелом його походження

Група ризику	Вид ризику	Характеристика
Зовнішній ризик	Економічний	Інфляція, криза
	Політичний	Політична нестабільність у країні, зовнішньо-економічні проблеми
	Нормативно- правовий	Зміна вимог НБУ, несприятливі зміни законодавства
	Непередбачуваний	Форс-мажор
	Фінансовий	Фінансова неспроможність позичальника
	Відповідальності	Небажання позичальника платити по зобов'язанням
	Забезпечення	Пошкодження чи знищення застави
Внутрішній ризик	Управлінський	Зловживання персоналу
		Методологічні та інформаційні порушення тощо

Джерело: [9].

Майже кожна кредитна операція банку породжує появу кредитного ризику. Тому банківська установа повинна створити резерви для покриття можливих витрат у разі неповернення позичених коштів до повного їх повернення клієнтом. Це означає, що кредитний ризик може виникати не лише з позиками, але й з іншими статтями балансу та позабалансовими статтями, такими як: гарантії, акцепти тощо, за винятком боргових зобов'язань та інших фінансових інструментів банк. Банки можуть опинитися в неприємностях, якщо вони не зможуть вчасно виявити знецінені активи, створити необхідні резерви для їх списання та припинити визнавати процентний дохід.

Якщо ближче розглянути поняття кредитного ризику, то можна виділити наступні рівні кредитного ризику: кредитний ризик за окремим контрактом і кредитний ризик для всього портфеля. Кредитний ризик окремого підприємства можна визначити як зовнішній ризик, а кредитний ризик усього портфеля як внутрішній.

Крім того, можна виділити наступні види кредитних ризиків:

– Небезпека концентрації. Означає, що банк може зазнати значних кредитних збитків, оскільки він надає значний обсяг кредитів окремим клієнтам або групі клієнтів, які організаційно або капітально пов'язані один з одним, або клієнтам, які вразливі до змін загальних факторів ризику. особливо економічні (наприклад, ситуація в галузі, географічне розташування, взаємозалежність між суб'єктами господарювання тощо).

– Залишковий ризик (залишковий ризик). Ризик зниження ефективності заходів, вжитих Банком для обмеження кредитного ризику, зокрема застави, що виникає внаслідок інших вторинних ризиків, пов'язаних із використанням таких інструментів (наприклад, операційний ризик, ринковий ризик, ризик ліквідності), та з іншого боку. при цьому ризик нижчий за очікуваний [40].

Крім того, існують непрямі ризики, які впливають на кредитний ризик, оскільки вони негативно впливають на платоспроможність клієнта банку. Ці ризики включають:

– Валютний ризик – ризик збільшення суми зобов'язань клієнта внаслідок небажаних змін валютних курсів;

– Процентний ризик – ризик збільшення зобов'язань клієнта внаслідок небажаної зміни процентних ставок [1].

1.2. Нормативно-правове регулювання кредитних ризиків банків

Правове регулювання кредитних ризиків банків є важливою частиною оцінки та управління ризиками в банках. Він визначає правила, за якими банки можуть здійснювати свою діяльність, і які обмеження будуть накладені на їхню діяльність з метою забезпечення стабільності та захисту інтересів клієнтів, а також охоплює різні аспекти, такі як банківське ліцензування, регулювання банківської діяльності, нагляд і контроль. Діяльність банку та механізми захисту вкладників та інвесторів.

Відповідно до Закону про банки та банківську діяльність, банк повинен виявляти, вимірювати, контролювати, контролювати, звітувати та зменшувати всі істотні ризики, які можуть виникнути в його діяльності, беручи до уваги розмір, складність, обсяг, природу та характер банку Діяльність, організаційна структура та профіль ризику банку, характеристика як системно важливих видів діяльності, так і діяльності банківської групи, до якої входить банк. Банк також повинен розробити плани забезпечення безперебійної діяльності, фінансування в кризових ситуаціях та відновлення діяльності в разі необхідності відповідно до вимог Національного банку України [33].

Держава впливає на діяльність банків шляхом формування нормативно-правової бази, застосування правових, економічних та адміністративних методів та визначення напрямів монетарної політики, яку реалізує НБУ. Національний банк України здійснює державне регулювання діяльності банків шляхом застосування різних форм, а саме:

- адміністративні правила, які включають реєстрацію та ліцензування банків, встановлення вимог та обмежень щодо їх діяльності, застосування різноманітних санкцій, контроль за діяльністю банків та надання рекомендацій щодо їх діяльності;

- індикативне положення, яке передбачає встановлення обов'язкових економічних нормативів, встановлення нормативів обов'язкових резервів для банків, встановлення вимог до банків щодо визначення рівня ризиків, пов'язаних з їх діяльністю, визначення процентної політики тощо. Надання рефінансування банків; Крім того, Національний банк України здійснює управління золотовалютними резервами, включаючи валютні інтервенції, операції з цінними паперами на відкритому ринку, контролює імпорт і експорт капіталу [33].

Серед різноманітних форм регулювання, зазначених вище, можна виділити основні напрями регуляторної діяльності НБУ щодо кредитних ризиків. Ці інструкції містять:

1. Обмеження доступу банків на кредитний ринок, що досягається шляхом видачі банківської ліцензії на здійснення кредитних операцій.

2. Розробка методологічної основи кредитної діяльності банків, яка включає встановлення принципів кредитування, порядку видачі та повернення кредитів, а також правове регулювання відносин між кредитором і позичальником.

3. Встановлення нормативів кредитного ризику відповідно до Інструкції «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні», затвердженої постановою Правління Національного банку України від 28.08.2001 р. № 368.

4. Запровадження вимог щодо формування комерційними банками обов'язкових резервів, призначених для відшкодування можливих втрат від кредитної діяльності, відповідно до Положення «Про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат від кредитної діяльності». активні банківські операції», затвердженого постановою Правління Національного банку України від 25 січня 2012 року № 23.

5. Здійснення виїзного та безвиїзного моніторингу кредитної діяльності комерційних банків НБУ для оцінки ефективності регулювання кредитного ризику. У своїй практиці НБУ також використовує такі методи впливу на кредитні операції банків, як:

- принципи бухгалтерського обліку;
- операції на відкритому ринку;
- зміна нормативів обов'язкових резервів;

6. Надання рекомендацій щодо політики управління ризиками та вдосконалення систем внутрішнього контролю банків.

7. Встановлення граничних розмірів процентних ставок за наданими та залученими банками кредитами та депозитами.

8. Визначення порядку проведення стрес-тестів для оцінки стійкості банківської системи в умовах негативних змін на ринку.

9. Застосування санкцій та інших заходів до банків, які порушують правила та норми регулювання кредитної діяльності.

10. Надання підтримки та консультацій комерційним банкам щодо вдосконалення кредитної діяльності та управління ризиками [43].

Як зазначалося раніше, кредитний ризик є одним із основних ризиків, з якими стикаються банки. Це пов'язано з можливістю несплати боржником кредитних коштів або з погіршенням кредитоспроможності кредитора. Отже, правове регулювання кредитних ризиків банків передбачає встановлення вимог до обов'язкових нормативів капіталу та ліквідності, що дає змогу знизити ризики банку та забезпечити його стійкість у разі виникнення негативних ситуацій.

З метою регулювання кредитних ризиків банків центральний банк використовує різні інструменти для забезпечення стабільності та здоров'я банківського сектору. Одним із найбільш ефективних і важливих інструментів є процентна ставка центрального банку, яка є частиною облікової політики. Ця процентна ставка використовується для контролю над інфляцією і є основним орієнтиром для комерційних банків при визначенні вартості їхніх послуг. Хоча цей інструмент є монетарним за своєю природою, він має значний вплив на безпеку кредитних установ, оскільки встановлює рівень беззбитковості банківських процентних ставок і вказує на очікуваний рівень інфляції та мінімальну ставку рефінансування. Облікова ставка Національного банку надає комерційним банкам трансмісійний механізм, який впливає на обсяг готівки в економіці, а отже, і на рівень цін.

Ліцензування є одним із основних елементів процесу регулювання, який розпочинає та завершує життєвий цикл фінансової установи. На етапі ліцензування Національний банк перевіряє відповідність кваліфікаційним вимогам (професійна придатність та ділова репутація) ключових керівників кредитної спілки, а також наявність базової системи управління [33].

При видачі ліцензії також перевіряється розмір статутного капіталу, як один із показників стійкості банку до можливих ризиків. Законодавством встановлено мінімальний розмір статутного капіталу на момент державної реєстрації юридичної особи, яка бажає здійснювати банківську діяльність, при

цьому мінімальний розмір статутного капіталу банку не може бути меншим за 200 мільйонів гривень.

Крім того, в рамках наглядової політики НБУ встановлює нормативи обов'язкових резервів для банків, які підтримують необхідний рівень ліквідності в системі. Банки повинні зберігати обов'язкові резерви, відокремлюючи частину своїх депозитів, яка не може бути використана для кредитування чи інвестування. За визначенням Правління Національного банку України норматив обов'язкового резервування визначає співвідношення розміру обов'язкових резервів до загальної суми зобов'язань банку, на які поширюються ці вимоги.

Змінюючи мінімальні резервні вимоги, НБУ впливає на кредитну політику банків і грошову масу в обігу. Зниження норми обов'язкового резервування дозволяє банкам використовувати більшу частину своїх активів, що призводить до збільшення обсягів кредитування. А якщо, навпаки, норма зростає, то кредитний потенціал банків зменшується. Регулюючи умови резервування, НБУ формує середовище для кредитної діяльності банків та знижує їхню вразливість до ринкових ризиків. Це важливо як для комерційних банків, так і для регуляторів [33].

На сьогодні розмір відрахувань до резервного фонду має становити не менше 5 відсотків прибутку банку до досягнення 25 відсотків регулятивного капіталу банку [33].

Крім забезпечення резервів, банк повинен завжди забезпечувати достатню ліквідність, щоб мати можливість своєчасно та в повному обсязі виконати свої зобов'язання, коли настане термін їх погашення, і повинен відповідати таким вимогам:

- мінімальні значення нормативів ліквідності, встановлені Національним банком України;

- підвищених значень нормативів ліквідності, встановлених Національним банком України відповідно до частини десятої статті 67 цього Закону;

– ступінь внутрішньої ліквідності [40].

Законодавчі норми також встановлюють обмеження щодо процесів кредитування та встановлюють правила проведення кредитного аналізу клієнтів банку. Банки повинні враховувати кредитний ризик при видачі кредитів, тому законодавець встановлює граничні розміри кредиту, який може бути наданий конкретному клієнту, вимоги до капіталу та ліквідності, обов'язкові вимоги щодо створення резервів для покриття можливих втрат від не погашення кредитів або погіршення кредитоспроможності боржників. та інші вимоги.

Крім того, законодавче регулювання також передбачає контроль за діяльністю банків на предмет дотримання встановлених ними стандартів і вимог. Державні органи контролюють діяльність банків і можуть накладати штрафи за порушення встановлених вимог.

1.3. Методичні підходи аналізу ризику кредитних ризиків банку

Кредитний ризик є важливим аспектом управління банком, оскільки він може вплинути на фінансові результати та репутацію банку. Для зниження ризику банки повинні використовувати різні методи та інструменти оцінки та управління кредитним ризиком.

Метою аналізу кредитного ризику є вивчення історичної та поточної ситуації з метою виявлення можливих проблем на початковому рівні, їх вирішення та розробки планів мінімізації існуючих та потенційних ризиків, а також у цілому планів роботи банку на майбутні періоди.

«Принципи, представлені Базельським комітетом, підкреслюють важливість моніторингу кредитного ризику у фінансових установах. Історія показує, що багато банків у минулому мали серйозні проблеми через нечіткі кредитні стандарти для контрагентів-позичальників, неадекватне управління ризиками в портфелі та недостатнє врахування економічних та інших змін, які можуть призвести до погіршення кредитоспроможності контрагента банку [6].

У своїй діяльності банк визначає кредитний ризик за такими видами активних операцій:

- позики юридичним та фізичним особам;
- кредити та вимоги до банків (включаючи операції зворотного репо, розміщення коштів на коррахунках, кошти в розрахунках);
- боргові цінні папери;
- дебіторська заборгованість від господарської діяльності;
- боргові інструменти;
- акції та участі в інших компаніях;
- похідні фінансові активи [10].

Фактично фінансова оцінка кредитного ризику визначається його впливом на фінансові результати установи. Для цієї оцінки Рада директорів НБУ розробила систему оцінки кожної категорії ризику, у тому числі кредитного ризику. Таким чином регулятори оцінюють рівень ризику, якість управління ризиком, загальний ризик і напрямок ризику. Фактори оцінки наступні:

- впроваджувати ефективні та реалізовані внутрішні нормативні вимоги щодо управління кредитним ризиком, затверджені відповідними органами Банку та відповідати принципам корпоративного управління та вимогам практики;
- склад і концентрація портфелів активів;
- розмір забезпечення кредитного ризику;
- обсяг умовних зобов'язань банку, включаючи гарантії, незабезпечені акредитиви та резервні акредитиви, кредитні лінії та інші;
- тенденції зростання обсягів активних операцій, прострочень, кредитів з негативним рейтингом та збитків від активних операцій;
- достатність резервів банку на випадок можливих збитків від активних операцій, наявність своєчасної, достовірної та повної управлінської інформації;

- ефективність управління кредитами, включаючи кредитний аналіз, моніторинг, роботу з проблемними активами, оцінку застави та оформлення заставної документації;
- адекватність методів виявлення кредитних проблем;
- рівень кваліфікації та персоналу, що відповідає масштабу та складності активних операцій банку;
- використання відповідних підходів до обліку балансових і позабалансових активів і резервів;
- наявність відповідних механізмів контролю (аудит, внутрішні перевірки кредитної діяльності, відповідні процедури тощо) для класифікації портфелів, забезпечення точності даних і контролю за дотриманням правил або законів [7].

У процедурах оцінки кредитного ризику використовуються такі поняття: ймовірність дефолту, що вказує на те, наскільки ймовірно, що боржник не зможе виконати свої зобов'язання протягом певного періоду часу; Кредитний рейтинг, який відображає ступінь кредитоспроможності боржників, контрагентів цінних паперів або емітентів угод; Кредитна міграція, яка вказує на зміну кредитоспроможності боржника, контрагента, емітента або операції; сума, що піддається кредитному ризику, що включає загальну суму зобов'язань боржника або контрагента перед організацією, а також суму вкладень у цінні папери емітента та ін.; Розмір збитків у разі дефолту, який відображає частку суми кредитного ризику, яку можна втратити у разі дефолту [27].

Критеріями оцінки кредитного ризику є якісний та кількісний аналіз. Якісний аналіз кредитного ризику полягає у визначенні джерел ризику. Джерелами кредитного ризику є фактори, що призводять до невизначеності кредитних операцій.

Аналіз кредитного ризику вимагає від керівництва банку глибоких знань, досвіду та інтуїції в цій сфері діяльності. Його можна розглядати в двох аспектах:

1. Виявлення можливих джерел кредитного ризику, оцінка кредитоспроможності позичальника та аналіз відповідності параметрів кредиту умовам кредитного договору.

2. Визначення суб'єктивних факторів кредитного ризику, таких як: В. інтереси різних сторін, їхні ризики та можливі наслідки. Для якісного аналізу кредитного ризику необхідно визначити всі можливі джерела ризику та оцінити кредитоспроможність позичальника [18].

Кількісний аналіз кредитного ризику здійснюється за допомогою різних методів, серед яких найбільш поширені: статистичний метод; метод експертних оцінок; метод аналогій; аналіз чутливості (аналіз вразливості); Методи імітаційного моделювання, метод коефіцієнтів та ін.

Для оцінки кредитного ризику банки використовують різні методи. Одним з найпоширеніших методів є складання кредитного портфеля. Кредитний портфель – це сукупність усіх наданих кредитів. Цей метод дозволяє оцінити ризики банку шляхом визначення їх розподілу за різними параметрами (галузь, регіон, термін кредитування, кредитоспроможність тощо). Цей метод дозволяє виявити слабкі місця в кредитному портфелі та прийняти рішення про його диверсифікацію. До методів аналізу ризиків за кредитними операціями відноситься також метод дисперсійного аналізу, який дозволяє визначити ступінь ризику кредитування конкретної групи клієнтів або ризики окремих видів кредитів. Для визначення рівня кредитування ризик за активами відповідно до внутрішніх положень та вимог цього Регламенту, Банк визначає вартість кожного окремого компонента кредитного ризику (PD, LGD та EAD) залежно від таких факторів, як тип боржника (наприклад, юридичний або фізичний особа, бюджетна установа, банк, боржник - емітент цінних паперів), вид активів, вид цінного паперу, валюта боргу (внутрішня або іноземна), метод оцінки активів (англійською мовою). Індивідуальна чи групова основа) [30].

Оцінка кредитного ризику також включає аналіз фінансових показників окремого позичальника та його здатності погасити кредит. Банк може перевірити фінансову звітність позичальника та інші фактори, такі як прибуток,

борг і ліквідність. На підставі цих показників банк визначає ризик, пов'язаний з позичальником. Крім того, банки можуть використовувати інші джерела інформації для оцінки кредитного ризику, такі як кредитні звіти позичальників та історія платежів.

Банки створюють складні системи колегіального кредитування та інвестиційних рад, які складаються з кількох рівнів. На центральному рівні, наприклад, існують Великий кредитний комітет (ВСС) і Малий кредитний комітет (МСС). Для ефективного управління індивідуальним кредитним ризиком банки використовують різні методи, включаючи аналіз кредитоспроможності позичальника, кредитний аналіз та оцінку, структурування кредиту, документальне оформлення кредитних операцій, контроль наданого кредиту та стану застави.

Коли кредитна спілка приймає рішення про надання позики, вона проводить детальний аналіз інформації та враховує багато факторів оцінки ризику, зокрема [5]:

- мета запозичення та джерела, з яких боржник погасить свої борги;
- кредитна історія та поточна платоспроможність боржника;
- якщо кредит надається на підприємницьку діяльність, об'єднання оцінює життєздатність бізнес-моделі фізичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності;
- прийнятність і доцільність положення та можливість його реалізації;
- умови кредитного договору, що забезпечують обмеження збільшення кредитного ризику в майбутньому;
- прогнозні дані про суму, необхідну для створення резервів на очікувані кредитні збитки та рівень кредитного ризику на момент видачі кредиту;
- репутація боржника та готовність нести юридичну відповідальність і співпрацювати з кредитною спілкою з будь-яких питань, які можуть виникнути протягом терміну кредитування; Крім того, спілка враховує надійність та адекватність правової ситуації щодо умов кредитного договору та договорів

забезпечення/забезпечення з метою забезпечення належної співпраці з боржниками/іпотекодержателями [40].

Після аналізу банк надає позичальнику кредитний рейтинг – це числова оцінка, яка відображає ризик того, що позичальник не поверне кредит. Чим вищий кредитний рейтинг, тим менший ризик непогашення кредиту.

Аналіз та присвоєння кредитного рейтингу є частиною одного з найпопулярніших методів аналізу ризиків – методу кредитного рейтингу, який базується на визначенні кредитоспроможності потенційного позичальника на основі історії його кредитних зобов'язань, доходів, ставлення до ризику та інші фактори. Використовуючи цей метод, банки можуть швидко визначити кредитний ризик і рівень кредитного ризику для окремих клієнтів [27].

Є ще метод, заснований на балу позичальника. Критерії, за якими оцінюється позичальник, чітко індивідуальні для кожного банку, базуються на їх практичному досвіді та регулярно переглядаються. Крім того, для повного аналізу ризиків банки також використовують метод валютного аналізу, аналізу плану погашення кредиту, аналізу ліквідності тощо.

Останнім часом банки розробляють методи оцінки якості потенційних позичальників за допомогою різних статистичних моделей. Мета – розробити стандартні підходи до об'єктивної характеристики позичальників, знайти числові критерії класифікації майбутніх клієнтів за наданими ними матеріалами на надійних і ненадійних, під загрозою банкрутства та тих, для яких ризик банкрутства є малоімовірним.

Одним із таких методів оцінки платоспроможності потенційного позичальника є метод фінансових коефіцієнтів. Кількість розрахованих коефіцієнтів може бути дуже великою в залежності від мети фінансового аналізу. Чим більше коефіцієнтів розраховано, тим більш детальну оцінку можна зробити. Однак із збільшенням числа аналіз стає важчим. Комп'ютерні програми дозволяють розрахувати більше 100 коефіцієнтів. Застосування методу фінансових коефіцієнтів дозволяє комплексно оцінювати фінансовий стан господарюючого суб'єкта та контролювати напрямок його розвитку, що

може бути корисним при прийнятті рішень щодо кредитування [9]. Іншим прикладом є Зета-модель. Він використовується банками для проведення кредитного аналізу та оцінки ризику банкрутства компанії. Значення ключового параметра «Z» визначається на основі кількох ключових характеристик аналізованої компанії, таких як ліквідність і швидкість обертання капіталу. Якщо цей параметр перевищує порогове значення, компанія вважається надійною; якщо значення параметра нижче критичного значення, фінансовий стан такої компанії вважається підозрілим і кредитування не рекомендується [11].

Англійські клірингові банки оцінюють потенційний ризик неповернення кредиту за методами «PARSEL» і «CAMPARI». За методом «PARSEL»: P (Person) – інформація про особу потенційного позичальника, його репутація; A (сума) – обґрунтування необхідної суми кредиту; R (repayment) – можливість погашення; S (Security) – рейтинг безпеки; E (Ehrediensly) – можливість кредиту; R (remuneration) – винагорода (процентна ставка) банку за ризик кредитування. Методологія «CAMPARI» є більш комплексною в рейтинговій системі: C (характер) – репутація позичальника; A (здатність) – оцінка бізнесу позичальника; M (Medium) – аналіз необхідності подачі заявки на кредит; R (Purpose) – цільове призначення кредиту; A (сума) – обґрунтування мети позики; R (Repayment) – можливість погашення; I (insurance) – метод страхування кредитного ризику [11].

У практиці американських банків також використовується «правило п'яти сі»:

- 1 C (customer`s character - Характер позичальника) - репутація позичальника, ступінь відповідальності, готовність і бажання погасити борг;
- 2 C (capacity to pay – фінансові можливості) – передбачає ретельний аналіз доходів і витрат позичальника, а також перспективи їх подальшого розвитку;
- 3 C (capital) – капітал, майно;

– 4 C (collateral) – забезпечення кредиту, достатність, якість та ступінь придатного забезпечення у разі неповернення кредиту;

– 5 C (current business conditions and goodwill – загальні економічні умови) – визначають бізнес-клімат у країні та впливають на позицію банку та позичальника. Наведені критерії «сі» частково доповнюються шостим критерієм.

– 6 C (control) – моніторинг правових засад діяльності позичальника та дотримання банківських стандартів [31].

Усі ці методи допомагають банкам ефективно управляти кредитними ризиками та забезпечувати стійкість фінансових результатів. Однак, як і будь-який інший тип ризику, кредитний ризик неможливо повністю усунути. Тому банкам необхідно постійно контролювати свій кредитний портфель та пов'язані з ним ризики, щоб запобігти можливим збиткам і забезпечити стабільність своєї діяльності, оскільки зміни зовнішнього середовища та внутрішні фактори можуть вплинути на платоспроможність позичальників.

Тому банки повинні регулярно переглядати та оновлювати свої методи аналізу ризиків і забезпечувати високу якість кредитного портфеля. Серед нових методів, в умовах постійного розвитку технологій, з'явився ще один – використання штучного інтелекту (ШІ).

Використання ШІ в аналізі кредитного ризику відкриває нові можливості та покращує точність оцінки. ШІ може аналізувати великі обсяги даних, особливо інформацію з соціальних мереж, і забезпечувати точніший і швидший аналіз. Наприклад, штучний інтелект може визначати моделі поведінки клієнтів, які вказують на можливість невиконання кредитів, і аналізувати моделі поведінки клієнтів на основі їхніх транзакцій і вподобань[12]. Крім того, використання передових технологій знижує ризик людської помилки та забезпечує більш об'єктивне прийняття рішень, тестування найновіших сервісів та виявлення слабких місць, які потребують уваги або вдосконалення, вибір дублюючих дій та оптимізацію всіх процесів.

Наразі ШІ є перспективним, але складним напрямком розвитку системи аналізу кредитного ризику. Найважливішими з них є: прозорість та можливість інтерпретації алгоритмів, що використовуються в аналізі кредитного ризику; Забезпечення захисту персональних даних клієнтів та уникнення прихованої дискримінації на різних етапах аналізу. Для отримання максимальної користі та ефективності на початку використання та тестування необхідно розглянути та вирішити низку проблем та витрат.

Підсумовуючи, можна сказати, що методичні підходи до аналізу ризиків у кредитному бізнесі є важливим інструментом для банків при плануванні та контролі свого кредитного портфеля. Комплексне використання різноманітних методів дозволяє знизити загальний ризик портфеля та забезпечити якісне кредитування.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА КРЕДИТНОГО РИЗИКУ БАНКУ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

2.1. Аналіз кредитних ризиків банківської системи України в умовах військового стану

Повномасштабна агресія РФ проти України 24 лютого 2022 року мала значний негативний вплив, насамперед, на очікування економічних суб'єктів та загалом на функціонування національної економіки, що безумовно негативно вплинуло на розвиток вітчизняної банківської системи. Враховуючи воєнні загрози та функціонування економіки в умовах воєнного стану, кредитний ризик можна вважати одним із основних ризиків банківської діяльності, оскільки окупація частини території, пошкодження або повне знищення підприємств, зростання безробіття призводять до ризику загрози воєнного стану. може призвести до стрімкого зростання проблемної заборгованості та, як наслідок, до зростання відрахувань із резервів під кредитні операції, тобто витрат банків.

Проблема управління кредитним портфелем банківських установ знаходиться в центрі уваги багатьох науковців. Макаренко Ю. П., Чичмар О.Ю. зводять проблеми та ризики банківського кредитування підприємств до: скорочення кількості банківських установ та обсягів кредитування, погіршення якості кредитного портфеля, підвищення відсоткових ставок за кредитами [21]. На думку В. І. Варцаба, вибір методів і напрямів управління проблемними кредитами банків має забезпечуватися як на державному рівні, так і на рівні окремих установ [31].

Банк розраховує кредитний ризик з урахуванням вартості застави, яка є прийнятною заставою. Принципами розрахунку резервів під кредитні операції для зниження кредитного ризику є: безперешкодність стягнення, справедлива оцінка; наявність та збереження застави; належний захист інтересів банку як

кредитора. Для розрахунку розміру кредитного ризику за непрацюючим активом, заставою/заставою на основі трасту, на який існують права власності/майнові права, Банк враховує його значення у відсотках, зазначене в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

**Проценти від вартості застави, які враховуються для зменшення
кредитного ризику за непрацюючими кредитами**

Вид застави	Термін від визнання активу непрацюючим, днів	Процент, %
<ul style="list-style-type: none"> - майнові права на Банківські метали; - нерухоме майно; - земельні ділянки; - іпотечні облігації; - транспортні засоби, у т.ч. легкові автомобілі; - об'єкти у формі цілісного майнового комплексу; - устаткування; - товари обороті або в переробці; - цінні папери; - біологічні активи 	1-730	100
	731-1095	70
	1096-1460	50
	від 1461 днів	0
- незавершене будівництво	1-180	100
	181-270	70
	271-365	50
	від 366 днів	0

Джерело: побудовано за даними [33]

Що стосується частки непрацюючих кредитів банківських установ за період 2015-2022 рр., то Приватбанк є першим із середнім значенням 35,2% (табл. 2.2).

Частка непрацюючих кредитів (NPL) у розрізі груп банків, %

Дата	Всього	Банки з державною часткою	Приват-банк	Банки приватні	Банки іноземних Банківських груп
1	2	3	4	5	6
01.01.2015	22,0	32,2	12,2	14,0	25,7
01.01.2016	31,7	45,7	14,6	23,8	37,8
01.01.2017	49,4	50,6	76,7	23,9	33,6
01.01.2018	54,5	55,7	87,6	24,1	18,1
01.01.2019	52,9	55,0	83,4	23,7	12,7
01.01.2020	48,4	49,3	78,4	19,5	15,4
01.01.2021	41,0	43,7	74,0	15,4	11,7
01.01.2022	30,0	27,4	69,9	10,5	5,9
01.01.2023	38,1	41,1	69,2	23,6	18,9
Середнє	24,4	26,0	35,2	14,8	16,7

Джерело: побудовано за даними [33]

Після націоналізації Приватбанку в 2016 році активи були рекласифіковані, визнавши частку NRL на рівні 76,7% станом на 1 січня 2017 року порівняно з 14,6% станом на 1 січня 2016 року. У період 2017-2022 років вона впала з 87,6% до 69,2%. За період 2006-2022 рр. частка NPL державних банків зросла з 6,8% до 41,1% із середнім показником 26,0%. Незважаючи на тенденцію до зростання проблемних кредитів, банки з вітчизняним та іноземним приватним капіталом мають нижче значення показника NRL – його середнє значення за весь період аналізу становить 14,8% та 16,7% відповідно, а станом на 1 січня 2023 року – 23 і 6% відповідно або 18,9%.

За період 2018-2021 років обсяг непрацюючих кредитів скоротився майже на 200 млн грн, а їх частка зменшилася з 56,03% до 43,36%, у тому числі за кредитами в національній валюті з 56,95% до 40,14%, в іноземній валюті – з 55,02% до 28,89% (табл. 2.3).

**Динаміка банківських кредитів суб'єктам господарської діяльності, у т.ч.
непрацюючих**

Кредити	Один. виміру	Усього				
		01.01.2020	01.01.2021	01.01.2022	01.01.2023	01.02.2023
Всього, у т.ч.	млн грн	847259	795405	835658	847586	840329
непрацюючі кредити		456074	371157	301665	363321	364374
частка непрацюючих кредитів	%	53,83	46,66	36,10	42,87	43,36
у тому числі:						
в національній валюті – всього, у т.ч.:	млн грн	462315	454052	535742	53776	548275
непрацюючі кредити		247360	225035	215034	254944	255648
частка непрацюючих кредитів	%	53,50	49,56	40,14	46,04	46,63
в іноземній валюті – всього, у т.ч.:	млн грн	384944	341353	299917	293810	292054
непрацюючі кредити		208714	146121	86631	108378	108726
частка непрацюючих кредитів	%	54,22	42,81	28,89	36,89	37,23

Джерело: побудовано за даними [33]

Значна кількість банків створили достатні резерви під NRL і зменшили частку проблемної заборгованості на балансі. Виникла тенденція до усунення дисбалансів у банківській системі України. Однак у наступні періоди з 2022 по 2023 роки ситуація погіршилася через повномасштабне військове вторгнення росії в Україну, оскільки наслідками війни є економічна криза, енергетичний тероризм країни-агресора та знищення активів та застави, зменшення доходів суб'єктів господарювання та погіршення його платоспроможності, зниження спроможності клієнтів обслуговувати кредити, погіршення якості кредитних портфелів БО та збільшення відрахувань від резервів на можливі втрати за кредитними операціями.

Станом на 1 січня 2023 року частка NRL у банківському секторі зросла до 42,87%, а станом на 1 січня 2023 року – до 43,36%. Близько 75% їх вартості зосереджено в державних банках, зокрема більше 40% належить приватному банку. Станом на 1 січня 2023 року найбільшу частку NPL мають такі банки:

Приватбанк (69,2%), Ідея-Банк (64%), Ощадбанк і Укресімбанк (43%-47%), А-Банк (39%), Кредит Дніпро (32%), Укргазбанк (28,2%). У діапазоні від 23% до 25% частка НРЛ зосереджена в чотирьох банках: ПУМБ, ТАС-комбанк, Кредобанк, Сітібанк.

Підходи до оцінки кредитного ризику згідно з постановою №351 базуються на принципах і рекомендаціях Базельського комітету з банківського нагляду та базуються на врахуванні наступних компонентів: EAD – Exposure at Risk, RD – ймовірність дефолту боржника/контрагента, LGD – збиток у разі дефолту. EAD відповідає пасиву за активом, де існує ризик дефолту боржником/контрагентом, і розраховується шляхом збільшення балансової вартості активу на суму створеного на нього резерву та збільшення/зменшення на цю суму знижка та/або знижка/доплата.

Таблиця 2.4

Стан якості банківських кредитів, наданих СГД станом на 01.02.2023 р.

Показник	Од. виміру	Залишки заборгованості клієнтів			Сума експозиції під ризиком		
		усього	валюта		усього	валюта	
			націо-нальна	іноземна		націо-нальна	іноземна
Всього кредити, у т.ч.	Млн. грн.	794199,7	515026,5	279173,2	851610,2	559150,9	292459,3
непрацюючі		312109,1	215595,7	96513,4	367258,3	258294,4	108963,9
Частка непрацюючих кредитів	%	39,30	41,86	34,57	43,13	46,19	37,26

Джерело: побудовано за даними [33]

Частка непрацюючих кредитів у рівні ризику (табл. 2.4) станом на 01.02.2023 р. (43,13%) вища, ніж у залишках заборгованості клієнтів (39,3%). При цьому цей висновок стосується НРЛ як у національній валюті (46,19% проти 41,86%), так і в іноземній (37,26% проти 34,57%). Як правило, вартість NRL в іноземній валюті нижча, ніж у місцевій валюті.

NPL включає значну частку великих ризиків, зосереджених у певних секторах економіки (табл. 2.5).

На шість банків припадає 55,61% усіх NPL, у тому числі 70,17% у національній валюті та 23,10% в іноземній валюті.

На Приватбанк припадає 44,07% усіх великих портфелів NRL у системі, у тому числі 63,80% у національній валюті, 23,10% в іноземній валюті. За видами економічної діяльності найбільшу частку займає роздрібна торгівля, за винятком торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами – 29,78% від загального обсягу, у тому числі в національній валюті – 43,11%. Цей портфель становить 92 953,5 млн грн. повністю знаходиться на балансі приватного банку. Другим за рівнем NPL є оптова торгівля, за винятком торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами, на яку припадає лише 12,21%, у національній валюті – 14,84%, в іноземній – 6,33%. Третім за проблемністю видом господарської діяльності є операції з нерухомим майном, які становлять 7,26% від загального обсягу NPL в системі, у тому числі в національній валюті – 8,78%, в іноземній – 3,85%.

Кредитні портфелі NPL банківських установ, сконцентрованих за одним видом економічної діяльності більше 5 млрд грн. станом на 01.02.2023 р.

Показник	Залишки заборгованості клієнтів, тис. грн.			Структура, %		
	усього	валюта		усього	валюта	
		націо- нальна	іноземна		націо- нальна	іно- земна
Банківські установи						
АТ «Ощадбанк»	23077346	7873574	15203772	7,39	3,65	15,75
АТ «Райффайзен Банк»	6164305	3128969	3035336	1,98	1,45	3,14
АТ КБ «ПриватБанк»	137545801	137545073	728	44,07	63,80	0,00
АТ «ПУМБ»	575173	559078	16095	0,18	0,26	0,02
АТ «КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК»	911535	168278	743257	0,29	0,08	0,77
АБ «УКРГАЗБАНК»	5300721	2005033	3295688	1,70	0,93	3,41
Разом	173574880	151280005	22294875	55,61	70,17	23,10
Всього по системі	312109110	215595704	96513405	100,00	100,00	100,00
Види економічної діяльності						
Сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг	5984654	5284926	699728	1,92	2,45	0,73
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	13149142	2013445	11135696	4,21	0,93	11,54
Оптова торгівля, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами	38110277	32002535	6107742	12,21	14,84	6,33
Роздрібна торгівля, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами	92953537	92953537	0	29,78	43,11	0,00
Операції з нерухомим майном	22650964	18936189	3714775	7,26	8,78	3,85
Виробництво харчових продуктів	726306	89373	636933	0,23	0,04	0,66
Разом	173574880	151280005	22294875	55,61	70,17	23,10
Всього по системі	312109110	215595704	96513405	100,00	100,00	100,00

Джерело: побудовано за даними [33]

Незважаючи на об'єктивні обставини, пов'язані з війною, до внутрішніх проблем банківської системи, які призводять до перетворення трудових кредитів у нетрудові, можна віднести: низькі стандарти кредитування, порушення лімітів концентрації боргу, кредитування пов'язаних осіб, значні обсяги кредитів в іноземній валюті та пов'язані Масові дефолти позичальників – компаній; значна концентрація NPL на великих кредитах; неякісна або

недостатня застава та інше забезпечення кредиту; боржник належить до галузі, яка страждає від несприятливих ринкових умов; відсутність операційної діяльності при оформленні кредиту; неприйнятне боргове навантаження за наявності операційної діяльності при запозиченнях. Значна частка NPL у банківській системі України загрожує національній безпеці, порушує фінансову стабільність та ускладнює фінансування реального сектору економіки.

2.2. Аналіз фінансової діяльності АТ «А-Банк» в умовах військового стану

Аналіз фінансових показників є важливою частиною оцінки компанії. Цей аналіз допомагає оцінити фінансову стійкість і ефективність компанії. Для цього використовуються такі фінансові показники, як ліквідність, прибутковість, платоспроможність, фінансова стійкість, забезпеченість власними резервами та інші.

Ознайомимося з фінансовими показниками АТ «А-Банк» у додатках А та Б. Прибуток є одним із основних показників діяльності підприємства, оскільки дозволяє оцінити ефективність використання ресурсів підприємства та його здатність генерувати прибуток. Динаміка чистого прибутку за останні 10 років свідчить про значне зростання показника в абсолютному та відносному вираженні. Є хвилеподібна динаміка, яка постійно повторюється, але вартість постійно зростає, що є показником ефективної роботи будь-якої компанії, в тому числі і банку (рис. 2.1).

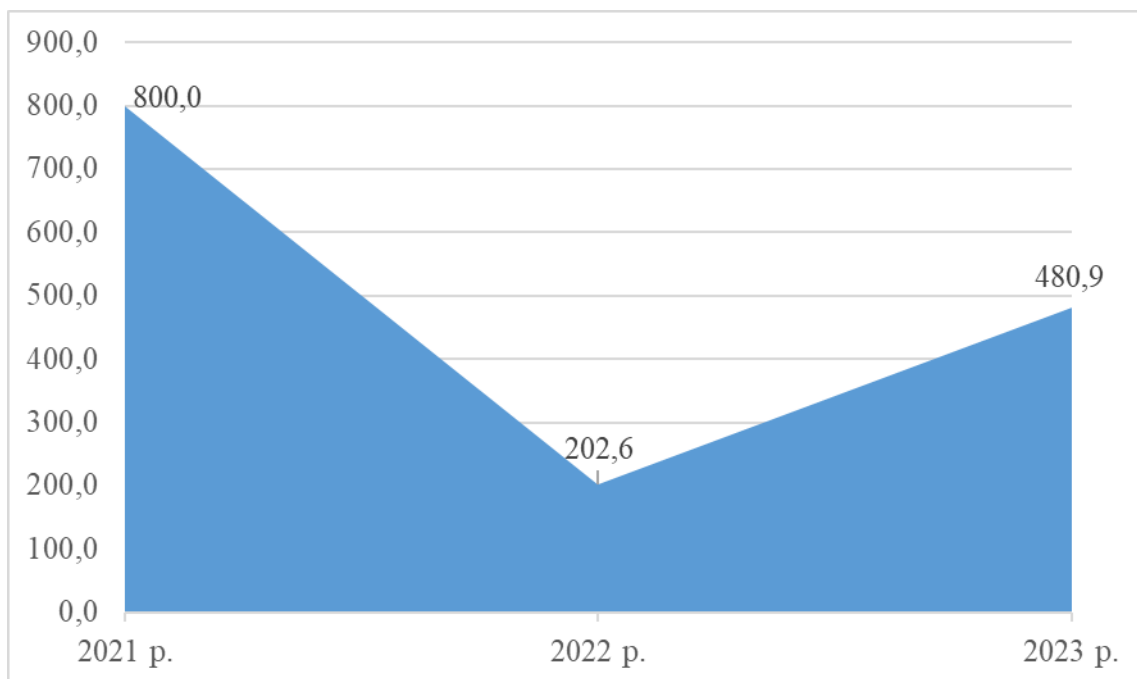

Рис. 2.1. Динаміка чистого прибутку АТ «А-Банк»

Джерело: побудовано за даними [34]

Активні операції банків – це фінансові операції, які передбачають розміщення коштів з метою отримання доходу. Це включає надання кредитів, купівлю цінних паперів, інвестування в комерційні проекти, лізинг, факторинг і вексельні операції. За допомогою детального аналізу активів банку приймається зважене управлінське рішення щодо вдосконалення його структури.

Активи балансу розглядаються як з точки зору складу та цільового використання фінансових ресурсів відповідно до об'єктів їх розміщення в активах банку, так і з точки зору витрат, що виникають у зв'язку з фінансовою діяльністю банку. операції з отримання доходу. Ці напрямки дослідження дозволяють оцінити ліквідність і прибутковість банку.

Проаналізуємо активну діяльність банківської установи і відразу зазначимо, що аналіз базується на консолідованій звітності АТ «А-Банк» (табл. 2.6)

Таблиця 2.6

Структура активних операцій АТ «А-Банк» у 2021 – 2023 рр.

Показники	2021 р.		2022 р.		2023 р.		Відхилення 2021-2023 рр.	
	сума, млн. грн.	%	сума, млн. грн.	%	сума, млн. грн.	%	сума, млн. грн.	%
Грошові кошти та їх еквіваленти	3979,7	27,7	10387,8	58,4	12703,6	50,7	8723,9	219,2
Кредити та аванси клієнтам	8983,2	62,5	5516,4	31,0	9394,3	37,5	411,1	4,6
Інвестиції в ЦП	54	0,4	175,7	1,0	921	3,7	867	1605,6
Інвестиційна нерухомість	10,5	0,1	11,9	0,1	12,7	0,1	2,2	21,0
Відстрочені податкові активи	0	0,0	0	0,0	6,6	0,0	6,6	100,0
Нематеріальні активи за винятком гудвілу	67,3	0,5	74,2	0,4	82,4	0,3	15,1	22,4
Основні засоби	254,1	1,8	260,9	1,5	250,7	1,0	-3,4	-1,3
Активи в формі права користування	110,4	0,8	78,2	0,4	82,3	0,3	-28,1	-25,5
Інші фінансові активи	867	6,0	1251,6	7,0	1518,4	6,1	651,4	75,1
Інші нефінансові активи	48,3	0,3	26,6	0,1	85,8	0,3	37,5	77,6
Необоротні активи утримувані для продажу	3,3	0,0	3,3	0,0	2,3	0,0	-1,0	-30,3
Усього активів	14377,9	100,0	17786,7	100,0	25060,1	100,0	10682,2	74,3

Джерело: розраховано за даними [34]

Як бачимо з табл. 2.6 основним видом діяльності АТ «А-Банк» є кредитування клієнтів, тому кредитний портфель у 2021 році склав 8983,2 млн. грн або 62,5 % від усієї активної діяльності та за підсумками 2023 року номінально збільшився на 411,1 млн. тис. грн., але частка склала тільки 37,5 %. Це пов'язано з тим, що банк суттєво збільшив грошові кошти та рахунки в НБУ, що могло свідчити про надлишок ліквідності в банку.

Пасивні операції – операції, за допомогою яких банки формують свої фінансові ресурси для кредитів, інвестицій та інших активних операцій. Шляхом пасивного функціонування формуються власні, залучені та залучені

кошти банку. До пасивних операцій відносяться: розміщення акцій банку, залучення депозитів, отримання позик у ЦБ і на міжбанківському ринку, випуск банківських облігацій, векселів та інших зобов'язань.

Залучені кошти складають основну частину загального обсягу банківських ресурсів банку (табл. 2.7). При цьому дуже важливо, щоб їх збільшення було підкріплено збільшенням обсягу власних коштів, інакше банк може втратити платоспроможність і збанкрутувати.

Таблиця 2.7

Динаміка, склад і структура зобов'язань АТ «А-Банк»

Показники	2021 р.		2022 р.		2023 р.		Відхилення 2021-2023 рр.	
	сума, млн. грн.	%	сума, млн. грн.	%	сума, млн. грн.	%	сума, млн. грн.	%
Кошти банків	90,8	0,7	179	1,2	91,2	0,4	0,4	0,4
Кошти клієнтів	11524,1	94,6	14572,4	94,8	20263,7	91,5	8739,6	75,8
Резерви за кредитними зобов'язаннями та контрактами фінансової гарантії	16,3	0,1	12,6	0,1	26,3	0,1	10	61,3
Забезпечення винагород працівникам	35,9	0,3	36,8	0,2	51	0,2	15,1	42,1
Інші фінансові зобов'язання	366	3,0	503	3,3	1168,3	5,3	802,3	219,2
Інші нефінансові зобов'язання	52,2	0,4	30,5	0,2	81,1	0,4	28,9	55,4
Поточні податкові зобов'язання з податку на прибуток	82,7	0,7	19,9	0,1	438,4	2,0	355,7	430,1
Відстрочені податкові зобов'язання	11,4	0,1	14,1	0,1	28,9	0,1	17,5	153,5
Усього зобов'язань	12179,3	100,0	15368,3	100,0	22148,9	100,0	9969,6	81,9

Джерело: розраховано за даними [34]

Аналіз структури пасивів за джерелами походження здійснюється як по банках у цілому, так і за регіонами та галузями. Порівняння результатів звітного періоду з минулим дає змогу відстежити динаміку окремих показників і показати динаміку їх розвитку.

Провівши горизонтальний аналіз за період 2021-2023 років, можна зробити наступні висновки: кошти на поточних рахунках в 2023 році зросли на 8739,6 млн. грн. (75,8%) і склали 20263,7 млн. грн. Також суттєво зросли інші фінансові зобов'язання та поточні податкові зобов'язання з податку на прибуток за аналізований період на 802,3 млн. грн. та 355,7 млн. грн. відповідно.

Тому АТ «А-Банк» прагне залучати кошти через депозити, а не через міжбанківські кредити чи за допомогою випущених боргових інструментів. Крім того, аналізований банк має тенденцію до збільшення вартості залучених коштів за рахунок збільшення питомої ваги строкових та ощадних вкладів.

В табл. 2.8 проведено розрахунки показники капітальної стійкості АТ «А-Банк».

Таблиця 2.8

Показники капітальної стійкості АТ «А-Банк»

Показник	Формула	Значення показника		
		2021 р.	2022 р.	2023 р.
Коефіцієнт мультиплікатора капіталу	Активи / Власний капітал	6,54	7,35	8,61
Коефіцієнт надійності	Власний капітал / Залучені кошти	0,19	0,17	0,14
Коефіцієнт фінансового важеля	Зобов'язання банку / Власний капітал	5,54	6,35	7,61
Коефіцієнт участі власного капіталу у формуванні активів – достатність капіталу	Власний капітал / Активи	0,15	0,14	0,12

Джерело: розраховано за даними [34]

Аналізуючи показники стійкості капіталу АТ «А-Банк» за період 2021 – 2023 рр., можна спостерігати деяке зниження, а потім зростання, що свідчить про відновлення рівня покриття активів капіталом банку. Щодо коефіцієнта

надійності бачимо протилежне: за аналізовані роки коефіцієнт знизився з 0,19 до 0,14.

Коефіцієнт фінансового важеля, який вказує на здатність банку залучати кошти на фінансовому ринку, зріс з 5,54 у 2021 році до 7,61 у 2023 році.

Коефіцієнт участі капіталу у формуванні активів також зменшився з 0,15 в 2021 року до 0,12 у 2023 році. Ця ситуація показує, що створеного власного капіталу відносно однаково достатньо для покриття різних ризиків.

Крім того, в рамках дослідження фінансових показників банку варто враховувати такі показники, як рентабельність власного капіталу (ROE) і рентабельність активів (ROA) (рис. 2.2).

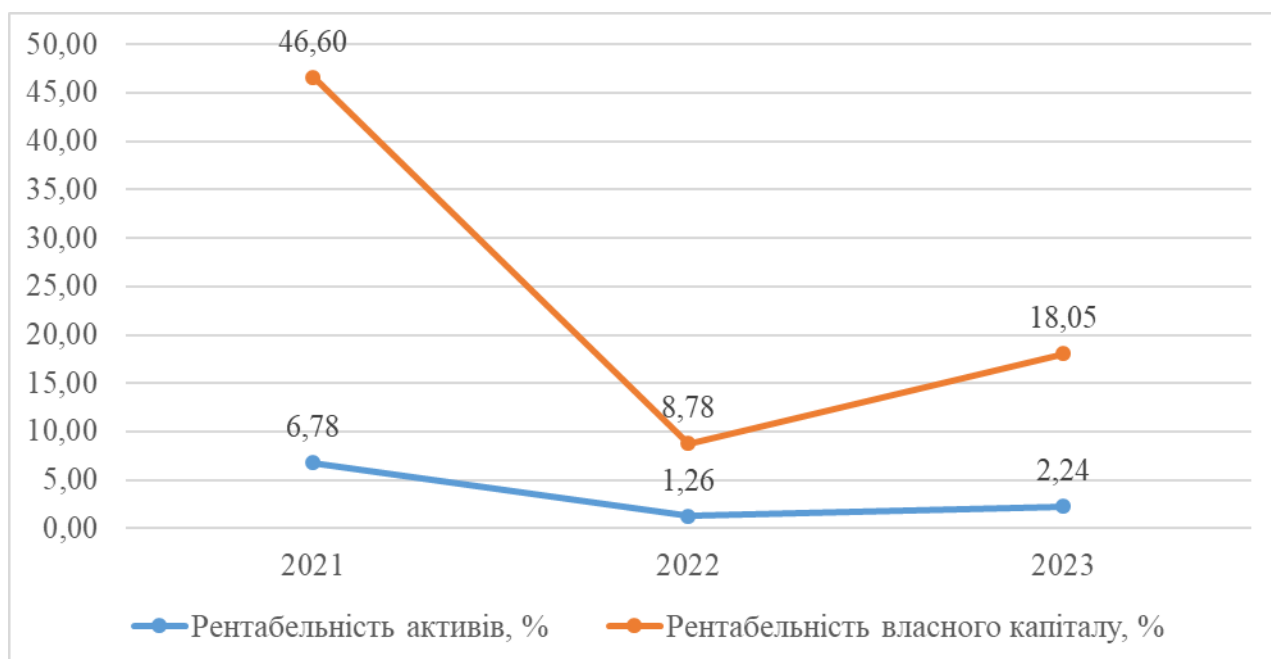

Рис. 2.2. Динаміка рентабельності активів та власного капіталу АТ «А-Банк»

Джерело: побудовано за даними [34]

Динаміка рентабельності власного капіталу (ROE) демонструє зниження з 46,6 % у 2021 році до 18,05 у 2023 році. Аналогічна ситуація і з динамікою рентабельності активів (ROA): у 2021 році даний показник становив 6,78 %, а в 2023 році – 2,24 %. Загалом, незважаючи на падіння, дані свідчать про відновлення в порівнянні з 2022 роком і, отже, збільшення прибутку більшою мірою за рахунок збільшення активів і капіталу, що є позитивними змінами.

2.3. Аналіз кредитного портфелю банку АТ «А-Банк»

Оскільки основним видом діяльності всіх банків, у тому числі АТ «А-Банк», є кредитування, ми проведемо аналіз кредитних операцій за 2021-2023 роки. Аналіз кредитів наданих клієнтам, а також аналіз концентрації кредитного портфелю клієнтів за галузями економіки представлені в табл. 2.9-2.10.

Таблиця 2.9

Аналіз виданих кредитів та авансів клієнтам АТ «А-Банк», млн. грн.

Показники	2021р.	2022 р.	2023 р.	Абсолют. відхилення	Темп приросту, %
Кредити юр. особам	693,6	550,8	545,7	-147,9	-21,3
Кредити фіз. особам	8289,6	4965,6	8021,9	-267,7	-3,2
Всього кредитів та авансів клієнтам	8983,2	5516,4	8567,6	-415,6	-4,6

Джерело: розраховано за даними [34]

Отже, аналіз табл. 2.9 показав, що за 2021-2023 рр. обсяг виданих кредитів юридичним особам зменшився на 21,3%. У структурі кредитного портфелю за 2023 рік ці кредити становлять 6,4 %. Кредити, надані фізичним особам, зменшилися на 3,2%, і в структурі становили 93,7 %, що безпосередньо пов'язано зі специфікою банку.

Аналіз табл. 2.10, показав концентрацію клієнтського кредитного портфелю АТ «А-Банк» за галузями та секторами економіки, де видно, що найбільший обсяг кредитів у досліджуваному періоді було видано фізичним особам. В 2021 році він становив 9771,2 млн. грн., а в 2022 році – 8738,5 млн. грн., що 1032,7 млн. грн. або 10,6 % менше відповідно показника минулого

року. Проте в 2023 році ситуація змінилася і обсяг кредитів збільшився до 10593,6 млн. грн. або на 21,2 % в порівнянні з 2022 роком.

Таблиця 2.10

Аналіз кредитного портфелю за галузями економіки, млн. грн.

Показники	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Абсолютне відхилення.		Темп зростання, %	
				2022 - 2021	2023 - 2022	2022 - 2021	2023 - 2022
Кредити фізичним особам	9771,2	8738,5	10593,6	-1032,7	1855,1	-10,6	21,2
Сільське господарство, лісопромисловий і деревообробний комплекс	219,8	281,1	202,6	61,3	-78,5	27,9	-27,9
Торгівля	243,0	217,9	267,9	-25,1	50	-10,3	22,9
Виробництво	95,3	68,5	27,9	-26,8	-40,6	-28,1	-59,3
Гірничодобувна промисловість, металургія	53,1	61,5	125,7	8,4	64,2	15,8	104,4
Будівництво	22,3	21,9	17,8	-0,4	-4,1	-1,8	-18,7
Енергетика	68,8	0,5	6,5	-68,3	6	-99,3	1200,0
Інше	38,4	42,4	43,1	4	0,7	10,4	1,7
Всього кредитів	10511,9	9432,4	11285,2	-1079,5	1852,8	-10,3	19,6

Джерело: розраховано за даними [34]

Друге місце посіли кредити, надані на торгівлю, так у 2022 році обсяг цієї галузі зменшився на 25,1 млн. грн або на 10,3%, тоді як у 2023 році спостерігалось зростання на 22,9 %. Значний обсяг кредитування також має сільське господарство, яке в 2022 році збільшилося на 61,3 млн. грн (27,9 %), але зменшилося в 2023 році на 78,5 млн. грн. або на 27,9 %.

Отже, така ситуація свідчить про досить активну та ефективну кредитну політику АТ «А-Банк», тобто банк робить акцент на співпрацю з населенням.

З метою оцінки загального стану кредитного портфелю проведемо аналіз динаміки питомої ваги кредитного портфелю в активах банку (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Динаміка частки кредитного портфеля в активах АТ «А-Банк»

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.
Активи, млн. грн.	14377,9	17786,7	25060,1
Кредитний портфель, млн. грн.	8983,16	5516,41	8567,59
Частка кредитного портфеля в активах, %	62,5	31,0	34,2

Джерело: розраховано за даними [34]

Аналіз табл. 2.11, свідчить про зростання активів та кредитного портфеля протягом 2021-2023 років, що є позитивними зрушеннями. Частка кредитного портфеля в активах банку у 2021 році становила 62,5%, у 2022 році вона впала на рівня 31,0%, а у 2023 році спостерігається тенденція до зростання до 34,2 %.

Характеристика кредитного портфеля з точки зору кредитного ризику включає врахування динаміки співвідношення власного капіталу (ВК) і кредитного портфеля банку (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Співвідношення власних коштів банку та кредитного портфеля АТ «А-Банк»

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.
Власний капітал (ВК), млн. грн	2198,57	2418,46	2911,2
Кредитний портфель, млн. грн.	8983,16	5516,41	8567,59
Співвідношення ВК та кредитного портфеля, %	24,5	43,8	34,0

Джерело: розраховано за даними [34]

Як бачимо з табл. 2.12, у 2021-2023 роках співвідношення показників збільшилось із зростанням власного капіталу та зменшенням кредитного портфеля. У 2019 році значення співвідношення становило 24,5 %, у 2022 році воно збільшилося до 43,8 %, а у 2023 році зменшилося до 34,0%. Це свідчить про зменшення забезпеченості власним капіталом та збільшення ризиків для банку у разі можливого невиконання зобов'язань позичальниками.

Ще одним важливим показником, що характеризує кредитний портфель, є його прибутковість, адже кожен банк, як і кожна компанія, прагне збільшити прибуток. Коефіцієнт рентабельності кредитного портфеля та співвідношення прибутку до кредитного портфеля за 2021-2023 роки розглянемо в табл. 2.13.

Таблиця 2.13

Динаміка дохідності кредитного портфелю та співвідношення прибутку до кредитного портфелю АТ «А-Банк»

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.
Процентні доходи, млн. грн	3185,6	3474,2	4143,3
Кредитний портфель, млн. грн	8983,2	5516,4	8567,6
Прибуток, млн. грн.	800,0	202,6	480,9
Дохідність кредитного портфеля, %	35,5	63,0	48,4
Співвідношення прибутку до кредитного портфелю, %	8,9	3,7	5,6

Джерело: розраховано за даними [34]

Згідно з наведеними в табл. 2.13 даними, процентний дохід має тенденцію до збільшення з кожним роком: у 2021 році він становив 3185,6 млн грн, у 2022 році збільшився до 3474,2 млн. грн і у 2023 році – до 4143,3 млн. грн. Навпаки, прибуток і кредитний портфель зменшилися. Таким чином, за три роки прибуток впав на 319,1 млн. грн. або на 39,9%. Динаміка прибутковості кредитного портфеля збільшилася: у 2021 році показник становив 35,5%, у 2020 році – 63,0% та у 2023 році – 48,4%. Це свідчить про збільшення прибутковості кредитного портфеля. Що стосується співвідношенням прибутку до кредитного портфеля, то у 2021 році він становив 8,9 %, у 2022 році – 3,7 %, а у 2023 році значення становило вже 5,6%. Ця динаміка є негативною, але цілком зрозумілою, оскільки саме в цей період була запущена програма доступних кредитів для юридичних осіб 5-7-9, яка зрівняла всі банки, яким ця програма була доступна, і виключила можливість демпінгу процентних ставок.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОЦІНКА КРЕДИТНОГО РИЗИКУ БАНКУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

3.1 . Вдосконалення підходів щодо мінімізації кредитних ризиків банку

Виправданий кредитний ризик є необхідною ознакою стратегії і тактики банку для ефективного функціонування, але кожен банк прагне досягти його мінімального рівня з достатньою прибутковістю. Мінімізація кредитного ризику дозволяє не тільки запобігти можливим збиткам банку від кредитування, а й запобігти виникненню серйозних проблем з ліквідністю та платоспроможністю.

Для зниження рівня кредитних ризиків комерційні банки використовують різні методи та заходи захисту від кредитних ризиків, а саме: диверсифікацію, лімітування, страхування, розподіл ризику та ін. Основні шляхи зниження кредитного ризику представлені в таблиці. 3.1.

Таблиця 3.1

Способи захисту і зниження ступеня кредитного ризику

Види способів	Внутрішні	Зовнішні
Способи	Види і режими здійснення кредитних операцій	Лімітування, згідно нормативних актів НБУ
	Аналіз кредитоспроможності позичальника	Створення резервів, згідно нормативних актів НБУ
	Формування резервів	Гарантії
	Лімітування	Порука
	Диверсифікація форм і термінів надання кредитів	Застава
	Моніторинг повернення кредитів	Страховання
	Вимога гарантії, застави	Розподіл ризиків

Джерело: [21]

Кредитний аналіз позичальника – це детальний аналіз, який включає оцінку фінансового стану позичальника, його кредитоспроможності та здатності погасити кредит. Метою кредитного аналізу є оцінка результатів фінансової діяльності позичальника, на підставі якої банк приймає рішення про можливість видачі кредиту або розірвання кредитних відносин з конкретним клієнтом. Цей процес допомагає визначити кредитоспроможність позичальника та визначає ризик неповернення кредиту.

Крім аналізу кредитоспроможності, необхідно проаналізувати клієнта і вивчити його репутацію. Сьогодні комерційним банкам допомагають агентства кредитної звітності перевіряти репутацію та сумлінність позичальника. В рамках аналізу необхідно визначити суму капіталу позичальника, який буде спрямований на реалізацію проекту, на який планується кредит. Зазвичай частка власного капіталу коливається від 20 до 40%.

Інший варіант – застава. Це додаткове забезпечення кредиту і не повинно бути основним сценарієм погашення кредиту, оскільки для цього потрібен дохід. Слід зазначити, що створення резервів під проблемну заборгованість є одним із найефективніших способів протидії можливим кредитним ризикам. Однак цей підхід не дуже популярний, оскільки фінансові ресурси, які банки можуть використовувати для розширення активних бізнес-операцій, зазвичай знаходяться у формі резервів, які не приносять прибутку [57].

Диверсифікація форм і умов кредитування. Банк повинен стежити за різноманітністю свого кредитного портфеля та кредитувати різні галузі та клієнтів із різними профілями ризику. Це допомагає зменшити концентрацію ризиків у певних галузях або залежність від окремих клієнтів і мінімізувати ситуацію щодо виникнення проблем у всіх галузях одночасно, тобто зменшує можливі збитки за несприятливих обставин.

Для мінімізації кредитних ризиків слід також використовувати стрес-тестування. Його застосування допомагає оцінити, наскільки кредитний портфель банку може протистояти стресовим ситуаціям, таким як економічні труднощі тощо.

Крім того, важливим моментом мінімізації ризиків є система постійного моніторингу позичальників з метою своєчасного виявлення змін у їх фінансовому стані чи поведінці, які можуть вплинути на їх спроможність погасити кредит. Цей метод також передбачає розуміння ринкових умов, тобто слід враховувати економічні та ринкові умови, які можуть вплинути на здатність позичальника погасити кредит. Аналіз галузевих тенденцій, регуляторної політики та інших факторів допомагає оцінити ризик неплатоспроможності як у моніторингу, так і в аналізі клієнта.

Загалом основні напрями та шляхи реалізації кредитного моніторингу можна спрямувати в різних напрямках. (див. табл. 3.2).

Основні напрями та шляхи реалізації кредитного моніторингу

Напрями кредитного моніторингу	Зміст контрольних заходів
Контроль за виконанням договірних умов: контроль за своєчасним погашенням відсотків за кредитом; контроль за своєчасним погашення заборгованості за кредитом (відповідно до розробленого графіка)	Перевірка відповідності фактичної сплати боржником основної суми боргу та нарахованих відсотків встановленому графіку погашення боргу. У разі несвоєчасного та неповного погашення боргу за позицією та сплати відсотків (комісій) банк має право застосувати штрафні санкції у розмірах, передбачених кредитним договором.
Контроль за цільовим використанням кредиту	Підтвердження напрямів руху кредитних коштів із позичкового рахунку. Перевірка достовірності фінансових документів з укладеними договорами з господарської діяльності, бізнес-планами, техніко-економічним обґрунтуванням.
Контроль за зміною фінансового стану позичальника	Відстеження змін у фінансовому стані позичальника. Прогноз несприятливих змін внаслідок дії різних чинників: валютних, політичних, галузевих, інфляційних тощо.
Контроль за якістю забезпечення кредиту	Перевірка наявності, збереженості, загального стану, ринкової вартості та ліквідності застави.
Моніторинг кредитного портфеля банку	Аналіз якості та структури кредитного портфеля за встановленими показниками.
Виявлення проблемних кредитів	Відстеження початкових сигналів проблемності в обслуговуванні боргу на початкових стадіях. Розробка заходів щодо мінімізації втрат банку.
Контроль за рівнем кредитного ризику	Перевірка відповідності рівня ризику кредитного портфеля кредитній політиці банку. Удосконалення критеріїв і процедур кредитного моніторингу.

Джерело: [10]

Основною метою кредитного моніторингу є запобігання підвищенню кредитного ризику понад встановлений рівень.

Крім перерахованих методів мінімізації кредитного ризику можна виділити наступні методи (табл. 3.3).

Зміст методів регулювання кредитного ризику

Методи регулювання кредитного ризику	Характеристика управлінського підходу
Запобігання ризику	- передбачає оптимізацію кредитного процесу, вивчення потенційних позичальників, постійний моніторинг кредитних операцій
Оцінка, вимір та прогнозування ризику	- передбачає оцінку кредитоспроможності позичальників, оцінку якості кредитного портфеля банку, вимір та прогнозування кредитного ризику
Уникнення ризику	- прийняття свідомого рішення не наражатися на певний вид ризику, тобто відмову від кредитування ненадійних клієнтів, сумнівних угод
Зниження (мінімізація) ризику	- виконання дій, метою яких є зменшення вірогідності втрат і мінімізація їх наслідків: оформлення забезпечення кредитів, формування достатніх резервів, диверсифікація кредитів, структурування кредитів.
Трансфер ризику	- передбачає «передачу» ризику, тобто перерозподіл кредитного ризику та втрат на страхову організацію, хеджування з використанням похідних фінансових інструментів.

Джерело: [29]

Крім усього перерахованого, використання штучного інтелекту є ще одним способом зниження ризиків. Його можна оцінювати на різних етапах: під час аналізу кредитоспроможності, ринкових тенденцій, моніторингу поведінки клієнтів тощо. На відміну від людини, він здатний обробляти великі обсяги інформації в режимі реального часу та сигналізувати про виявлення маркерів підвищених ризиків. Крім того, використання штучного інтелекту знижує ризик спотворень, які можуть призвести до створення додаткових кредитних ризиків.

3.2. Формування резерву під кредитний портфель банку, як напрям зниження кредитного ризику

Створення резервів під кредитні ризики вважається одним із ключових важелів підвищення стійкості комерційних банків. Заходи щодо пошуку та створення резервів для покриття збитків від кредитних операцій комерційних банків в Україні ведуться ще з 1995 р. Практика списання безперспективної кредитної заборгованості, яка існує і запобігає також створенням певних джерел стягнення, призвела до появи багатьох розбіжностей між фактичним капіталом банків та розміром капіталу, що підтверджується звітністю про фінансові інструменти. Такі реалії становлять загрозу для існуючої банківської системи. З цієї причини іноземні інвестори не довіряють фінансовим звітам банків і обмежують кредитування, щоб зменшити власні ризики, підвищуючи при цьому вимоги до грошової безпеки акредитивів [25].

Положенням НБУ «Про порядок формування та розмір страхового фонду комерційних банків» (постанова Правління НБУ від 30 червня 1995 р. № 167) вперше було передбачено «Порядок для класифікації кредитів і створення резерву (у ті часи страхового фонду)». Цим документом визначено механізм формування резервів за рахунок витрат банку, що в кінцевому результаті відповідає створенню резерву з прибутку до оподаткування, що відповідає міжнародній практиці. Прикро, що тоді ця ініціатива НБУ не отримала законодавчого підкріплення. З цієї причини в 1996-1997 рр. комерційні банки створили резерв із чистого прибутку (без податків).

Така ситуація обмежувала створення резерву, який би відповідав величині реального кредитного ризику. Щороку українські комерційні банки зазнавали значних збитків від кредитних операцій і не мали стимулу створювати 100% резерви для їх покриття. Проблема залишилася невирішеною.

Незважаючи на ці факти, у період 2000-2022 років постійно вдосконалюються методичні рекомендації щодо оцінки кредитних ризиків та система класифікації кредитів. Максимально точно визначено критерії, за якими кредити класифікуються на певні групи; окрім якісних оцінок, також вводяться кількісні, які включають, серед іншого, періоди погашення, кількість пролонгацій та оцінку застави. Постійно переглядаються нормативи

відрахувань за окремою групою кредитів (табл. 3.1), а разом з цим удосконалюються показники в методиці аналізу фінансового стану позичальника.

Таблиця 3.1

Коефіцієнти резервування за кредитними операціями банків в Україні та США

Види кредитів	Україна			США	
	Нормативні відрахування, %			Види кредитів	Нормативні відрахування, %
	1995р.	1998 - 2019рр.	2020р.		
Стандартні	2	2	5	Стандартні	—
Під контролем	5	5	10	Спеціально згадані	—
Субстандартні	30	20	20	Субстандартні	20
Сумнівні	80	50	50	Сумнівні	50
Безнадійні	100	100	100	Безнадійні	100

Джерело: [45]

Аналізуючи підходи до формування резервів під кредитні ризики в Україні та США, незважаючи на значні відмінності в економічному становищі банків цих країн, відзначимо багато схожості та відзначимо певну ідентичність стандартів відрахувань (останні три групи). Для вирішення завдань формування реальних резервів під кредитні ризики кожна країна виокремлює свої розміри, погляди на оцінку кредитних ризиків, крім того, пошук джерел формування резервів з урахуванням власної економічної ситуації та з урахуванням методологічних і практичних основи для чого пропонується міжнародним економічним співтовариством створення резервів.

При оцінці кредитного ризику враховуються всі кредитні операції та кошти на кореспондентських рахунках інших банків як у національній, так і в іноземній валютах.

Заборгованість за кредитними операціями, що складають кредитний портфель банку, включає:

- строкові вклади, що знаходяться на рахунках інших банків, та сумнівна заборгованість за ними;
- кредити іншим банкам і сумнівна заборгованість перед ними;

- овердрафтні та факторингові рахунки підприємств і підприємців, а також їх прострочена заборгованість;
- кошти, видані компаніям і підприємцям від операцій репо;
- кредити, надані з урахуванням векселів та сумнівної заборгованості за ними;
- кредити підприємствам і підприємцям, а також їх сумнівна заборгованість;
- кредити державних і муніципальних корпорацій та їх сумнівна заборгованість;
- кредити для інвестиційної діяльності та задоволення поточних потреб фізичних осіб, а також їх сумнівної заборгованості;
- операції за позабалансовими кредитними рахунками: гарантії, акцепти та поруки перед банками; та сумнівна заборгованість за сплаченими гарантіями, виданими іншим банкам; Гарантії та поруки клієнтам банку; сумнівні гарантії іншим банкам та іншим клієнтам; Кредитні зобов'язання перед іншими банками та іншими клієнтами.

Резерви не накопичуються: в кредитах населенню, в кредитних операціях між організаціями при створенні банку та в операціях фінансового лізингу з нерухомістю.

Що стосується розрахунку резерву, то банки зобов'язані здійснити його в тому місяці, в якому була здійснена кредитна операція або укладено договір про її виконання (наприклад, договір про надання гарантії). Резерв формується щомісяця в повному обсязі відповідно до суми кредитної заборгованості фактично по групах ризику (на даний момент на перше число місяця, що настає за звітним) та без урахування суми доходу від цих операцій. .

На першій фазі формування резерву класифікуються всі операції, що складають кредитний портфель банку. Об'єктами резервування є:

- 1) кредитні операції;
- 2) операції з обліку векселів;

3) факторингові операції, надані зобов'язання (Авалі), операції з гарантіями та заставою;

4) залишки на кореспондентських рахунках і депозити до запитання в інших банках;

5) доходи за кредитними операціями, визнаними простроченими.

Для класифікації операцій та розрахунку сум резервування для кожної групи в переліку реалізовано спеціальні критерії та методи, що враховують певні характеристики всіх банківських операцій.

Існує три параметри, які визначають рівень ризику кредитних операцій банку, а саме [4]:

1. Оцінка фінансового становища позичальника (банку-бенефіціара).

2. Сума обслуговування кредитоодержувачем боргу основної суми та відсотків (включаючи комісії та/або інші платежі), а також здатність позичальника обслуговувати власні борги в майбутньому.

3. Спосіб і якісна характеристика забезпечення кредитної операції.

Для визначення фінансового стану позичальника висновки робляться шляхом порівняння фактичних даних щодо показників діяльності окремого клієнта та його теоретичних або середньогалузевих даних щодо показників з метою подальшого внесення коригувань та доповнень із суб'єктивних причин.

Якщо набір показників є значним, то застосовують агрегування для переходу від багатовимірної широчини до одновимірної (вектора), визнаючи приналежність конкретного позичальника до одного з п'яти класів: А, В, С, D, D (табл. 3.2).

У разі прийняття банком рішення про довгострокове кредитування інвестиційного проекту за умови, що ефективність проекту дозволяє погашення кредиту та процентів відповідно до умов кредитного договору та водночас погодженого бізнесу план проекту реалізований, у цьому випадку клас позичальника може бути підвищений на один рівень.

**Критерії класифікації фінансової діяльності для юридичних осіб-
позичальників (в т.ч. банків)**

Клас	Фінансова діяльність	Критерії позичальника
А	Добра	економічні показники відповідають встановленим межам, бездоганна ділова репутація й кредитна історія, банки-позичальники виконують економічні нормативи, аргументований висновок: фінансова діяльність і в подальшому здійснюватиметься на високому рівні.
Б	Наближена до класу А	низька вірогідність тривалого утримування фінансового стану на високому рівні, встановлено потенційні (хоча ще не наявні) недоліки, які загрожують достатньому надходженню коштів задля обслуговування боргу, відносна стабільність отримання позитивного результату від фінансової діяльності позичальника.
В	Задовільна. Вимагає ретельного контролю	моніторинг зарахування коштів й фактична платоспроможність позичальника вказують на ймовірність затримки погашення кредитної заборгованості цілком й у встановлені кредитним договором терміни, існує потенційна можливість щодо оздоровлення фінансового стану; забезпечення є ліквідним, жодних сумнівів щодо справедливості його вартісної оцінки немає, документація про заставу майна є вірною та коректною.
Г	Нестабільна	<ul style="list-style-type: none"> – суттєва частка економічних показників нижче мінімальних значень, – відслідковується нестабільність на протязі року, – ймовірний ризик великих збитків, – вельми низька ймовірність неподільного погашення кредитної заборгованості, а також відсотків, – стан забезпечення є проблемним (сумнівна документація щодо застави та/або ступеня його ліквідності); – даний клас охоплює позичальників (контрагентів) банку, проти яких відкрито справу про банкрутство.
Д	Незадовільна	у позичальника визначено збитки, фінансово-економічні показники не відповідають нормативним значенням, відсутня ліквідна застава під кредитну операцію, відсутня або близько нуля ймовірність погашення заборгованості банку; даний клас налічує позичальників (контрагентів) банку, які визнані банкрутами у порядку, визначеному законодавством.

Джерело: [14]

При класифікації фізичних осіб-позичальників враховується рівень забезпеченості кредитного бізнесу після висновків з аналізу їх кредитоспроможності (фінансового становища).

Критерії класифікації фізичних осіб-позичальників узагальнено в табл.3.3.

**Критерії класифікації фінансової діяльності для фізичних осіб-позичальників
(в т.ч. банків)**

Клас	Фінансова діяльність	Критерії позичальника
А	Добра	отриманий чистий дохід значно перевищує розрахункові суми лімітів погашення кредиту та відсотків, стійка ймовірність утримання даного співвідношення на протязі функціонування кредитної угоди, враховано умову, коли обсяг, якість та ліквідність застави є достатньо високою за кредитами на термін більше одного року, у позичальника підтверджена висока особиста кредитоспроможність та він є носієм безперечної довіри; відсутні будь-які факти затримки щодо повернення кредитів та процентів згідно кредитних угод.
Б	Наближена до класу А	Низька вірогідність тривалого утримання належної платоспроможності позичальника на високому рівні; ймовірні тенденції щодо еventуального погіршення фінансового стану; виконується умова, коли обсяг, якість та ліквідність застави є достатньо високою за кредитами на термін більше одного року.
В	Задовільна. Вимагає ретельного контролю	комплексні розміри доходів та витрачань позичальника підтверджують досягнення граничної межі, а відтак скорочення можливостей розрахунку за боргом, перехід на нову роботу (особливо з погіршенням умов праці), збільшення розмірів зобов'язань позичальника, сприяє підвищенню ймовірності невчасного та/або нецілого погашення кредиту й відсотків; виконується умова, коли обсяг, якість та ліквідність застави є достатньо високою задля розрахунку за поточними платежами й відсотками за кредитами на термін більше одного року.
Г	Нестабільна	з визначеною періодично стикаються з проблемою вчасної сплати основної суми боргу й процентів з причини нестабільності доходів позичальника та/або збільшення витрат або/та зобов'язань; отриманого чистого доходу позичальника у певні проміжки часу є недостатньо задля розрахунку за поточними платежами й відсотками за кредитами; застава за кредитом є проблемною (низька ліквідність чи замалий її розмір)
Д	Незадовільна	замало доходів задля розрахунку за поточними платежами й відсотками за кредитами, бракує ліквідної застави за кредит, майже відсутня змога розрахуватися за боргами по кредиту та відсотками, навіть використовуючи заставне забезпечення.

Джерело: [2]

У разі відсутності у Банку достовірної фінансової звітності, яка б підтверджувала оцінку фінансового стану Позичальника-юридичної особи, або

відсутності відповідних документів та інформації для оцінки кредитоспроможності Позичальника-фізичної особи та, крім того, якнайшвидше оскільки належним чином складена та підписана документація щодо кредитування, вищезазначені позичальники повинні отримати класифікацію в класі Г.

Необхідно, щоб банк перед укладенням кредитного договору та в подальшому з урахуванням поточного стану кредитної заборгованості оцінював та відстежував фінансовий стан позичальника (бенефіціара): у банках не рідше одного разу на місяць; для всіх юридичних осіб – не рідше одного разу на три місяці; Для фізичних осіб регулярність оцінки фінансового стану визначається банками на власний розсуд, але не рідше одного разу на рік.

Якщо так зване обслуговування кредитної заборгованості прострочено або подовжено, банк повинен оцінити фінансовий стан фізичної особи-позичальника в будь-який час (щомісяця або щокварталу) протягом періоду несвоєчасного погашення боргу (крім поважних причин).

Встановлені критерії оцінки стану обслуговування боргу позичальника: умови простроченої заборгованості та термін прострочення платежів. Щомісячно здійснюється моніторинг обслуговування банками боргу. Цей показник поділяється на три групи: хороший, слабкий і незадовільний моніторинг боргу.

Моніторинг заборгованості юридичної особи-позичальника (включаючи операції репо) наведено в табл. 3.4.

Критерії обслуговування боргу для юридичних осіб-позичальників (в т.ч. банків)

Вид критерію боргу	Характеристика
Добрий	Борг за кредит й проценти погашаються в обумовлені терміни або із затримкою не більш як на сім календарних днів; дозволяється пролонгація кредиту (коли не застосовують зменшення класу позичальника термін пролонгації не беруть до уваги, в разі зменшення класу позичальника - на термін до 90 днів), втім відсотки погашаються в обумовлені терміни або із затримкою не більш як на сім календарних днів.
Слабкий	В разі прострочення терміну заборгованості за кредитом від 8 до 90 днів, тоді проценти максимальна затримка погашення від 8 до 30 днів; або пролонгація кредиту зі зниженням класу позичальника в термін від 91 до 180 днів, втім відсотки погашаються своєчасно чи максимально затримуючи не більше ніж 30 днів.
Незадовільний	В разі прострочення боргу за кредитом більш як на 90 днів; або пролонгація кредиту зі зниженням класу позичальника в термін більш ніж 180 днів.

Джерело: [23]

Якщо заявка на одну з груп обслуговування боргу не погашена позичальниками (юридичними та/або фізичними особами), то конкретна кредитна операція переміщується до групи на рівень нижче. Якщо залишок суми ліміту рефінансованого боргу враховується в кредитній операції до погашення боргу після погашення старого боргу шляхом надання нової позики, це погано.

Завдяки цьому аналізу кожна кредитна операція відповідає наступним двом характеристикам:

- 1) Оцінка фінансового стану (за класами А, Б, В, Г, Д);
- 2) Моніторинг фактично придатних боргів (за групами: хороші, слабкі, незадовільні).

Ці дві ознаки складають основу категорії кредитних операцій. Є п'ять категорій: стандартні, підконтрольні, неповноцінні, сумнівні, безнадійні. Зазначимо, що категорія кредитної операції виділяється перетином двох параметрів – класу та групи – масштабної сітки.

Третім параметром оцінки кредитного ризику є рівень і якість забезпечення кредитної операції. Для цього використовуються такі показники:

- сукупний кредитний ризик;
- уточнений кредитний ризик.

Для розрахунку розрахункового кредитного ризику сума сукупного кредитного ризику для кожної кредитної операції зменшується на суму залученої застави. Зокрема, вони використовують забезпечення у вигляді гарантій і цінних паперів. Безумовні гарантії, необхідні для розрахунку резерву під кредитні ризики, - це гарантії, видані Кабінетом Міністрів України, комерційними банками з офіційним кредитним рейтингом не нижче «інвестиційного класу» та урядами країн, віднесених до категорії «А»: міжнародні багатосторонні Банки, до яких належать Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Європейський банк реконструкції та розвитку та банківські гарантії уряду України.

Забезпеченням виступає майно або майнові права позичальника або його третіх осіб – надавачів майна. Видами застави є: право власності на грошові вклади в банку, офіційний кредитний рейтинг якого становить «інвестиційний клас» або вище; Майнові права на грошові вклади в банку-кредиторі з можливістю доступу та контролю над цими коштами у разі невиконання позичальником своїх зобов'язань за кредитним договором; дорогоцінні метали, що є власністю позичальника, але перебувають на відповідальному зберіганні банку-кредитора; державні цінні папери; недержавні цінні папери (акції, корпоративні облігації, ощадні та інвестиційні сертифікати); зареєстроване рухоме та нерухоме майно, будь-які права власності. Застава не враховується, якщо це акції, випущені банком-кредитором. Зокрема, при розрахунку враховується ринкова вартість застави (це не ціна придбання, балансова вартість чи інші бази оцінки).

Враховуючи категорію кредиту, а також якість забезпечення (гарантія чи забезпечення), для розрахунку уточненого кредитного ризику використовується як загальна вартість забезпечення, так і частка вартості, зазначена у шкалі у

відсотках. Шляхом класифікації загального кредитного ризику та врахування вартості отриманої застави розраховується розрахунковий кредитний ризик для кожної кредитної операції та коригується до затвердженого нормативу резервування залежно від кредитної категорії: стандартний на рівні 1%, під контролем на 5%, нижчий на 20%, сумнівний на 50%, безнадійний на 100%.

На міжнародному ринку при створенні кредитних резервів банки зобов'язані враховувати внутрішній ризик, що виникає внаслідок кредитування позичальників з інших країн і на який безпосередньо впливає нестабільна політична ситуація, перипетії економічної кризи, обмежена політика щодо зовнішніх позик, інвестицій та трансфертів. За таких умов розрахунковий кредитний ризик порівнюється з більшим із двох коефіцієнтів резервування:

1. З категорії кредитних операцій резервні коефіцієнти класифікуються за ступенем ризику, а саме: стандартні на рівні 1%, контрольні на рівні 5%, нижче середнього на рівні 20% , сумнівний на рівні 50 % , безнадійний на рівні 100 %;

2. Залежно від рівня ризику країни-позичальника норма мінімального резервування класифікується наступним чином: 1 група на рівні 0%, 2 група на рівні 2%, 3 група на рівні 10%, 4 група підвищення рівня на рівні 20%, 5 група на рівні 30%, 6 група на рівні на рівні 40%, 7 група на рівні 50%, 8 група на рівні на 100%.

У разі, якщо гарантом погашення боргу за такою кредитною операцією є резидент країни з групою ризику, вищою за ризик країни-позичальника, для порівняння використовується коефіцієнт ризику, прийнятий у країні цього гаранта. .

3. При класифікації операцій за вексями, за винятком оцінки фінансового стану позичальника (який є платником за векселем), враховуються строки погашення боргу та застосовуються три категорії:

1) стандартна заборгованість, якщо термін погашення векселя ще не настав;

2) сумнівна заборгованість, якщо строк дії векселя становить не більше 30 днів»;

3) безнадійна заборгованість, якщо вексель прострочений більше ніж на 30 днів.

Сума відрахувань від резерву за акцептованими векселями розраховується виходячи з встановлених коефіцієнтів резервування для кожної із зазначених вище категорій у розмірі 1%, 50%, 100%, а також з урахуванням вартості векселя, незалежно від виду (знижка чи процент).

3. При аналізі класифікацій факторингових операцій, виданих зобов'язань (оцінок), виконаних гарантій та поручительств спостерігається взаємозалежність із класом позичальника та умовами дефолту з дати погашення зобов'язань. За наданими зобов'язаннями (гарантії, поруки, поруки) категорія бізнесу відповідає класу позичальник-боржник (клас В і нижче), а рівень обслуговування боргу до дати погашення – «добре». Тому ці операції класифікуються наступним чином:

- Стандартний, у разі несплати, повернення або виконання зобов'язання;
- сумнівний, якщо згідно з умовами договору строк заборгованості не перевищує 90 днів з моменту погашення заборгованості;
- безнадійні, якщо строк заборгованості згідно з умовами договору становить понад 90 днів з моменту настання платежу.

Для розрахунку рівня резервування використовуються загальні коефіцієнти резервування в межах існуючих груп (1%, 50%, 100%).

4. Предметом резервування є сума коштів, зосереджена на кореспондентських рахунках і вкладах до запитання в інших банках у разі:

- 1) якщо кошти розміщені в банках-нерезидентах;
- 2) якщо банк-кореспондент зареєстрований в офшорній зоні;
- 3) якщо банки-кореспонденти (резиденти та нерезиденти) збанкрутували або перебувають у стадії ліквідації за рішеннями уповноважених органів.

За першою умовою резерви створюються з урахуванням ризиків країни, за двома наступними – від загального обсягу використаних коштів. Розглядаючи методику розрахунку резерву під кредитні ризики за банківськими операціями, насамперед починають з діагностики групи ризику банку, який

залучив кошти. Таких груп вісім, кожна з яких розраховує квоту резервування. Кореспонденція банку-кореспондента з тією чи іншою групою визначається рейтингом його країни, який поширюється в бюлетенях провідних рейтингових організацій світу. Зокрема, резерв для першої та другої груп (з нормативом резервування 0 і 2% відповідно) відповідає стандартній заборгованості, а для груп 3-8 - нестандартній.

До восьмої, найризикованішої групи з нормативом резервування 100% належать банки, зареєстровані в офшорній зоні, і банки (вітчизняні та іноземні), які визнані банкрутами або знаходяться в стадії ліквідації. Отже, при вкладенні коштів у банки, які належать до восьмої групи, резервуванню підлягає вся сума. Як і в інших групах, перерахування до резерву розраховується як добуток суми, депонованої на рахунку в іншому банку, та відповідної ставки резерву.

4. Створення резерву прострочених та сумнівних доходів від активної діяльності банків здійснюється на загальну суму прострочених та сумнівних доходів понад 31 день. Нарахований дохід від активної діяльності банків вважається сумнівним до моменту його отримання, якщо прострочена сплата основної суми боргу більше ніж на 90 днів або процентів понад 60 днів. У цьому контексті резерв стає нестандартною частиною резерву під кредитні ризики, і банки повинні створювати його незалежно від свого фінансового стану (прибуткова чи збиткова діяльність).

Для вирішення проблеми непрацюючих кредитів банкам необхідно вдосконалювати внутрішні системи управління ризиками, своєчасно оцінювати та прогнозувати кредитний ризик позичальників на консолідованій основі з урахуванням пов'язаних осіб, запроваджувати механізми раннього реагування на погіршення питаннями позичальника, вчасно та збалансовано застосовувати процедури фінансової реструктуризації, проводити щорічний стрес-тестування найбільших позичальників.

ВИСНОВКИ

Майже кожна кредитна операція банку породжує появу кредитного ризику. Тому банківська установа повинна створити резерви для покриття можливих витрат у разі неповернення позичених коштів до повного їх повернення клієнтом. Це означає, що кредитний ризик може виникати не лише з позиками, але й з іншими статтями балансу та позабалансовими статтями, такими як: гарантії, акцепти тощо, за винятком боргових зобов'язань та інших фінансових інструментів банк. Банки можуть опинитися в неприємностях, якщо вони не зможуть вчасно виявити знецінені активи, створити необхідні резерви для їх списання та припинити визнавати процентний дохід.

Законодавчі норми встановлюють обмеження щодо процесів кредитування та встановлюють правила проведення кредитного аналізу клієнтів банку. Банки повинні враховувати кредитний ризик при видачі кредитів, тому законодавець встановлює граничні розміри кредиту, який може бути наданий конкретному клієнту, вимоги до капіталу та ліквідності, обов'язкові вимоги щодо створення резервів для покриття можливих втрат від не погашення кредитів або погіршення кредитоспроможності боржників. та інші вимоги.

Банки повинні регулярно переглядати та оновлювати свої методи аналізу ризиків і забезпечувати високу якість кредитного портфеля. Серед нових методів, в умовах постійного розвитку технологій, з'явився ще один – використання штучного інтелекту (ШІ).

Використання ШІ в аналізі кредитного ризику відкриває нові можливості та покращує точність оцінки. ШІ може аналізувати великі обсяги даних, особливо інформацію з соціальних мереж, і забезпечувати точніший і швидший аналіз. Наприклад, штучний інтелект може визначати моделі поведінки клієнтів, які вказують на можливість невиконання кредитів, і аналізувати моделі поведінки клієнтів на основі їхніх транзакцій і вподобань[52]. Крім того, використання передових технологій знижує ризик людської помилки та забезпечує більш об'єктивне прийняття рішень, тестування найновіших сервісів

та виявлення слабких місць, які потребують уваги або вдосконалення, вибір дублюючих дій та оптимізацію всіх процесів.

Наразі ШІ є перспективним, але складним напрямком розвитку системи аналізу кредитного ризику. Найважливішими з них є: прозорість та можливість інтерпретації алгоритмів, що використовуються в аналізі кредитного ризику; Забезпечення захисту персональних даних клієнтів та уникнення прихованої дискримінації на різних етапах аналізу. Для отримання максимальної користі та ефективності на початку використання та тестування необхідно розглянути та вирішити низку проблем та витрат.

Підсумовуючи, можна сказати, що методичні підходи до аналізу ризиків у кредитному бізнесі є важливим інструментом для банків при плануванні та контролі свого кредитного портфеля. Комплексне використання різноманітних методів дозволяє знизити загальний ризик портфеля та забезпечити якісне кредитування.

Незважаючи на об'єктивні обставини, пов'язані з війною, до внутрішніх проблем банківської системи, які призводять до перетворення трудових кредитів у нетрудові, можна віднести: низькі стандарти кредитування, порушення лімітів концентрації боргу, кредитування пов'язаних осіб, значні обсяги кредитів в іноземній валюті та пов'язані Масові дефолти позичальників – компаній; значна концентрація NPL на великих кредитах; неякісна або недостатня застава та інше забезпечення кредиту; боржник належить до галузі, яка страждає від несприятливих ринкових умов; відсутність операційної діяльності при оформленні кредиту; неприйнятне боргове навантаження за наявності операційної діяльності при запозиченнях. Значна частка NPL у банківській системі України загрожує національній безпеці, порушує фінансову стабільність та ускладнює фінансування реального сектору економіки.

Аналізуючи показники стійкості капіталу АТ «А-Банк» за період 2021 – 2023 рр., можна спостерігати деяке зниження, а потім зростання, що свідчить про відновлення рівня покриття активів капіталом банку. Щодо коефіцієнта

надійності бачимо протилежне: за аналізовані роки коефіцієнт знизився з 0,19 до 0,14.

Коефіцієнт фінансового важеля, який вказує на здатність банку залучати кошти на фінансовому ринку, зріс з 5,54 у 2021 році до 7,61 у 2023 році.

Коефіцієнт участі капіталу у формуванні активів також зменшився з 0,15 в 2021 року до 0,12 у 2023 році. Ця ситуація показує, що створеного власного капіталу відносно однаково достатньо для покриття різних ризиків.

Динаміка рентабельності власного капіталу (ROE) АТ «А-Банк» демонструє зниження з 46,6 % у 2021 році до 18,05 у 2023 році. Аналогічна ситуація і з динамікою рентабельності активів (ROA): у 2021 році даний показник становив 6,78 %, а в 2023 році – 2,24 %. Загалом, незважаючи на падіння, дані свідчать про відновлення в порівнянні з 2022 роком і, отже, збільшення прибутку більшою мірою за рахунок збільшення активів і капіталу, що є позитивними змінами.

Згідно проведеного аналізу, процентний дохід АТ «А-Банк» має тенденцію до збільшення з кожним роком: у 2021 році він становив 3185,6 млн грн, у 2022 році збільшився до 3474,2 млн. грн і у 2023 році – до 4143,3 млн. грн. Навпаки, прибуток і кредитний портфель зменшилися. Таким чином, за три роки прибуток впав на 319,1 млн. грн. або на 39,9%. Динаміка прибутковості кредитного портфеля збільшилася: у 2021 році показник становив 35,5%, у 2020 році – 63,0% та у 2023 році – 48,4%. Це свідчить про збільшення прибутковості кредитного портфеля. Що стосується співвідношення прибутку до кредитного портфеля, то у 2021 році він становив 8,9 %, у 2022 році – 3,7 %, а у 2023 році значення становило вже 5,6%. Ця динаміка є негативною, але цілком зрозумілою, оскільки саме в цей період була запущена програма доступних кредитів для юридичних осіб 5-7-9, яка зрівняла всі банки, яким ця програма була доступна, і виключила можливість демпінгу процентних ставок.

Використання штучного інтелекту є ще одним способом зниження ризиків. Його можна оцінювати на різних етапах: під час аналізу кредитоспроможності, ринкових тенденцій, моніторингу поведінки клієнтів

тощо. На відміну від людини, він здатний обробляти великі обсяги інформації в режимі реального часу та сигналізувати про виявлення маркерів підвищених ризиків. Крім того, використання штучного інтелекту знижує ризик спотворень, які можуть призвести до створення додаткових кредитних ризиків.

Для вирішення проблеми непрацюючих кредитів банкам необхідно вдосконалювати внутрішні системи управління ризиками, своєчасно оцінювати та прогнозувати кредитний ризик позичальників на консолідованій основі з урахуванням пов'язаних осіб, запроваджувати механізми раннього реагування на погіршення питаннями позичальника, вчасно та збалансовано застосовувати процедури фінансової реструктуризації, проводити щорічний стрес-тестування найбільших позичальників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бобиль В. В. Ідентифікація, оцінка, планування та зниження фінансових ризиків за центрами відповідальності банку. *Економічний вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут"*. 2016. № 13. С. 121-129.
2. Варцаба В. І. Проблеми та напрями підвищення якості кредитних портфелів українських банків у реаліях часу. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка*. 2022. Вип. 1. С. 98-104.
3. Вовк В. Я. Стратегічне управління конкурентоспроможністю банку : монографія. Х. : НТМТ, 2011. 336 с.
4. Вовк В., Мовчан А. Сучасні тенденції організації банківського нагляду в контексті запровадження ризик-орієнтованого підходу. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. № 1. С. 173-181.
5. Войтенко В. О. Адміністративно-правові засади здійснення контролю банківських установ при визначенні їх платоспроможності та введенні тимчасової адміністрації в особливий період. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 3. С. 92-96.
6. Волкова Н. І., Віньгора Д. С. Проблемна кредитна заборгованість банків України: сучасний стан та напрями її подолання. *Modern economics*. 2020. № 23. С. 37-43.
7. Гаврилко Т.О., Науменко В.С. Банківське кредитування в Україні: стан і перспективи розвитку. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 31. С.152-156.
8. Гаврилко Т.О., Скрипник К.О. Якість банківських продуктів: чинники впливу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. Вип. 36. С.51-57.
9. Голуб К. В., Голуб В. М. Загальні тенденції та особливості розвитку банківської системи України у посткризовий період. *Науковий вісник*

Чернігівського державного інституту економіки і управління. Серія 1 : Економіка. 2013. Вип. 3. С. 127-134.

10. Гончаренко О. В., Вовк М. О., Зайченко А. В. Особливості управління активними портфелями банків у посткризовий період. *Інвестиції: практика та досвід.* 2012. № 7. С. 68-70.

11. Добровольська О. В., Йолтухівський В. М. Ліквідне забезпечення як запорука якісної кредитної політики комерційного банку: практичний аспект. *Ефективна економіка.* 2021. № 3. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8762> (дата звернення: 11.02.2022). DOI: 10.32702/2307-2105-2021.3.8

12. Добровольська О. В., Качула С. В., Льовкіна А.С. Фінансовий менеджмент кредитного ризику як запорука безпеки кредитної діяльності банку. *Ефективна економіка.* 2022. № 2.

13. Затворницький К. С. Управління проблемними кредитами банків. *Причорноморські економічні студії.* 2020. Вип. 51. С. 181-188.

14. Зверук Л. А., Дідковська Ю. С. Концептуальні основи організації системи ризик-менеджменту в банках. *Бізнес Інформ.* 2020. № 9. С. 238-245.

15. Іванов Ю. А. Правові аспекти функціонування критичної інфраструктури у кредитно-Банківській сфері в надзвичайному режимі та в умовах особливого періоду. *Часопис Київського університету права.* 2018. № 4. С. 111-115.

16. Іващенко А. Г., Городецька Т. Б., Мелешкевич С. О. Огляд сучасного стану споживчого кредитування у комерційних банках України та його організаційно-економічне забезпечення. *Економіка. Фінанси. Право.* 2021. № 12. С. 22-28.

17. Ільчук В., Шпомер Т. Проблеми розвитку інституційної складової інфраструктурного забезпечення функціонування кредитного ринку України. *Проблеми і перспективи економіки та управління.* 2021. № 3. С. 176-189.

18. Касіян Є. В. Особливості розвитку Банківського сектора країн Центральної та Східної Європи в перехідний період. *Бізнес Інформ*. 2012. № 10. С. 221-226.
19. Катан Л. І., Мішенський В. В. Організаційно-економічний механізм забезпечення прибутковості комерційного банку, як основоположний показник ефективності його діяльності. *Ефективна економіка*. 2021. № 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2021_7_7
20. Козлова В.О., Сокольницький Ю. І., Петух А. С. Непрацюючі банківські кредити суб'єктів господарювання: діагностика проблеми та шляхи її вирішення. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2013. №2. С. 56-61.
21. Косова Т.Д. Аналіз банківської діяльності: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 486 с.
22. Лачкова В.М., Лачкова Л.І., Шевчук І.Л. Фінансовий менеджмент у банку: навч. посібник. Харків: Видавець Іванченко І.С., 2017. 180 с.
23. Лупенко Ю. О., Андрос С. В. Моделювання кредитної системи в умовах взаємодії банківського сектора з мікрофінансовими організаціями для фінансової підтримки агробізнесу. *Облік і фінанси*. 2020. № 2. С. 74-80.
24. Макаренко Ю. П., Чичмар О. Ю. Проблеми та ризики кредитування юридичних осіб комерційними банками України. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 4. С. 22-26.
25. Манжос С. Б., Онищенко І. П. Особливості кредитування банками реального сектора економіки у післякризовий період. *Економіка і регіон*. 2012. № 1. С. 99-104.
26. Мельник О. О. Управління непрацюючими кредитами банківської системи України як фактор ефективного кредитування економіки. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Економіка і управління*. 2020. Т. 31(70), № 3(2). С. 68-76.
27. Мороз Н. В., Селецька Т. О. Сутність, причини виникнення та класифікація кредитного ризику банку. *Бізнес Інформ*. 2019. №7. С. 272–278.

28. Нідзельська І. А. Кредитні ризики та їх наслідки для банківської системи в умовах поглиблення фінансової кризи. *Фінанси України*. 2009. № 8. С. 102-108.

29. Обсяги активних операцій та частка непрацюючих активів в цілому по системі. URL: https://bank.gov.ua/files/stat/NPL_AO_2023-02-01.xlsx

30. Окландер М. А., Ветрогон О. В. Залежність клієнтоорієнтовності чбанківських установ від організації маркетингових інформаційних систем. *Причорноморські економічні студії*. 2021. Вип. 41. С. 110-115.

31. Островська Н. С. Особливості інноваційно-інвестиційної діяльності комерційних банків України в посткризовий період. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2013. Вип. 1. С. 144-151.

32. Островська Н. С. Особливості формування менеджменту в банківських установах України в посткризовий період. *Ефективна економіка*. 2013. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_4_71

33. Офіційний сайт Національного банку України. URL : www.bank.gov.ua.

34. Офіційний сайт АТ «А-Банк. URL: <https://a-bank.com.ua/>

35. Панченко К. С. Оцінка та управління ринковими ризиками комерційного банку. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/5_2018/11.pdf

36. Про банки і Банківську діяльність: Закон України від 07.12.2022р. № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>

37. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.2021 № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>

38. Про фінансову реструктуризацію: Закон України від 14.06.2016 № 1414-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-19?find=1&text=%D0%B1%D0%B0%D0%BD%D0%BA#w1_1

39. Пухальська Н. О. Організація безпеки банківського кредитування в Україні. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України*. 2021. № 1. С. 200-214.

40. Рекомендації (принципи) Ради з фінансової стабільності щодо роботи банків державного сектору із непрацюючими кредитами (NPLs). URL: https://mof.gov.ua/storage/files/pryntsypu_restrukturyzatsiyi.pdf

41. Русинко М.К. Сучасні тенденції та особливості процесу формування банківських ресурсів вітчизняними банківськими установами у посткризовий період. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2015. Вип. 25.4. С. 265-271.

42. Спяк А. М. Діяльність банків на ринку фінансових послуг України: маг. робота. Тернопіль, 2018. 106 с.

43. Філь М. І. Кредитний ризик банківської установи та способи його мінімізації. Тернопіль, 2013. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/1818/1/Fil%20M.I.,%20BSs-51.pdf>

44. Швець О. В. Сутність кредитного ризику і підходи щодо його визначення та оцінювання соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. *Проблеми інтеграції України у світовий фінансовий простір*. 2013. Вип. 1 (99). URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep20131\(99\)/sep20131\(99\)_407_ShvetsOV.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20131(99)/sep20131(99)_407_ShvetsOV.pdf)

45. Швець О.В. Сутність кредитного ризику і підходи щодо його визначення та оцінювання. URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep20131\(99\)/sep20131\(99\)_407_ShvetsOV.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20131(99)/sep20131(99)_407_ShvetsOV.pdf)

46. Шелудько С. А., Єгорова А. С. Сутність комплаєнсу та його місце в банківському ризик-менеджменті. *Modern Economics*. 2021. № 26(2021). С. 173-177.

47. Шинкар М. Л. Організаційні та правові заходи оптимізації механізмів запобігання банкрутству та примусовій ліквідації вітчизняних банківських установ. *Журнал східноєвропейського права*. 2021. № 62. С. 106-114.

48. Яремко І. Й., Заворітній М. В. Кредитний моніторинг в комерційних банках як спосіб попередження виникнення проблемної заборгованості. *Молодий вчений*. 2021. № 4(2). С. 345-349.

ДОДАТКИ